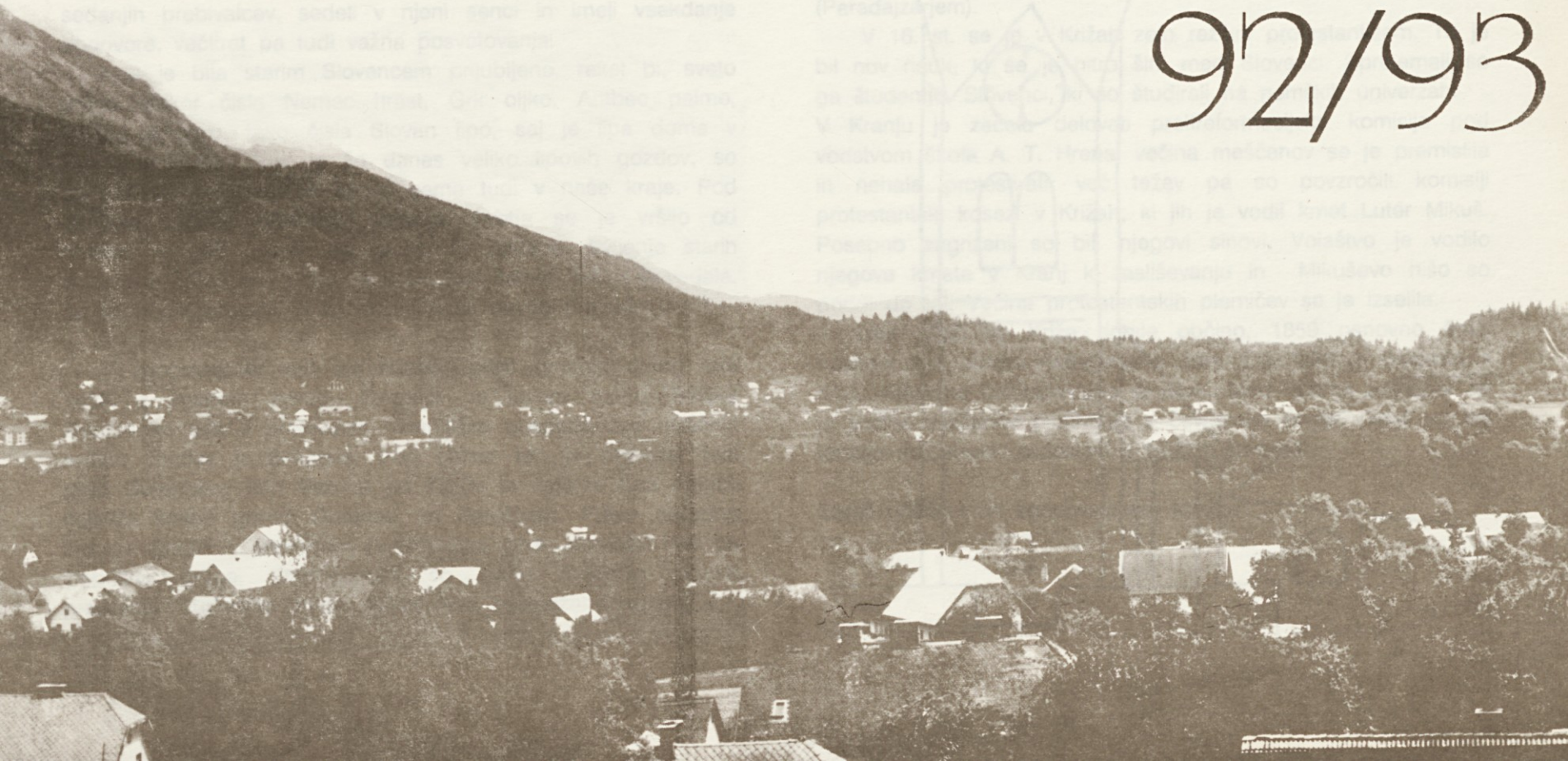

MOSTOVI

92/93

KRIŽE, VAS NA LEVEM BREGU TRŽIŠKE BISTRICE

Vas leži na prehodu ravnine v hriboviti svet, na prehodu s prostranih polj in travnikov v gozdna pobočja. Cerkevni zvonik opozarja, da je tam jedro vasi. Pisatelj Josip Lavtižar je v uvodu svoje zgodovinske povesti iz 15. stoletja (izšla leta 1936, z naslovom Junaška doba Slovencev), napisal:

Ako greš po cesti, ki pelje iz Kranja v Tržič, prideš v slabih treh urah do župnijske vasi Križe. V bližini ondote cerkve je rasla košata lipa. Pod njo so se zbirali pradedi sedanjih prebivalcev, sedeli v njeni senci in imeli vsakdanje pogovore, večkrat pa tudi važna posvetovanja.

Lipa je bila starim Slovincem prijubljeno, rekel bi, sveto drevo. Kakor čisla Nemeč hrast, Grk oljko, Arabec palmo, Indijec smokvo, tako čisla Slovan lipo, saj je lipa doma v Rusiji. Iz Rusije, kjer je še danes veliko lipovih gozdov, so prinesli slovanski rodovi lipovo seme tudi v naše kraje. Pod okriljem prijetno dišečega lipovega cvetja se je vršilo od otroških pa do poznih let veselo in žalostno življenje starih slovenskih očancev. Vsaka lipa bi nam lahko veliko povedala, če bi mogla govoriti, o zgodovini naše davno pretekle dobe.

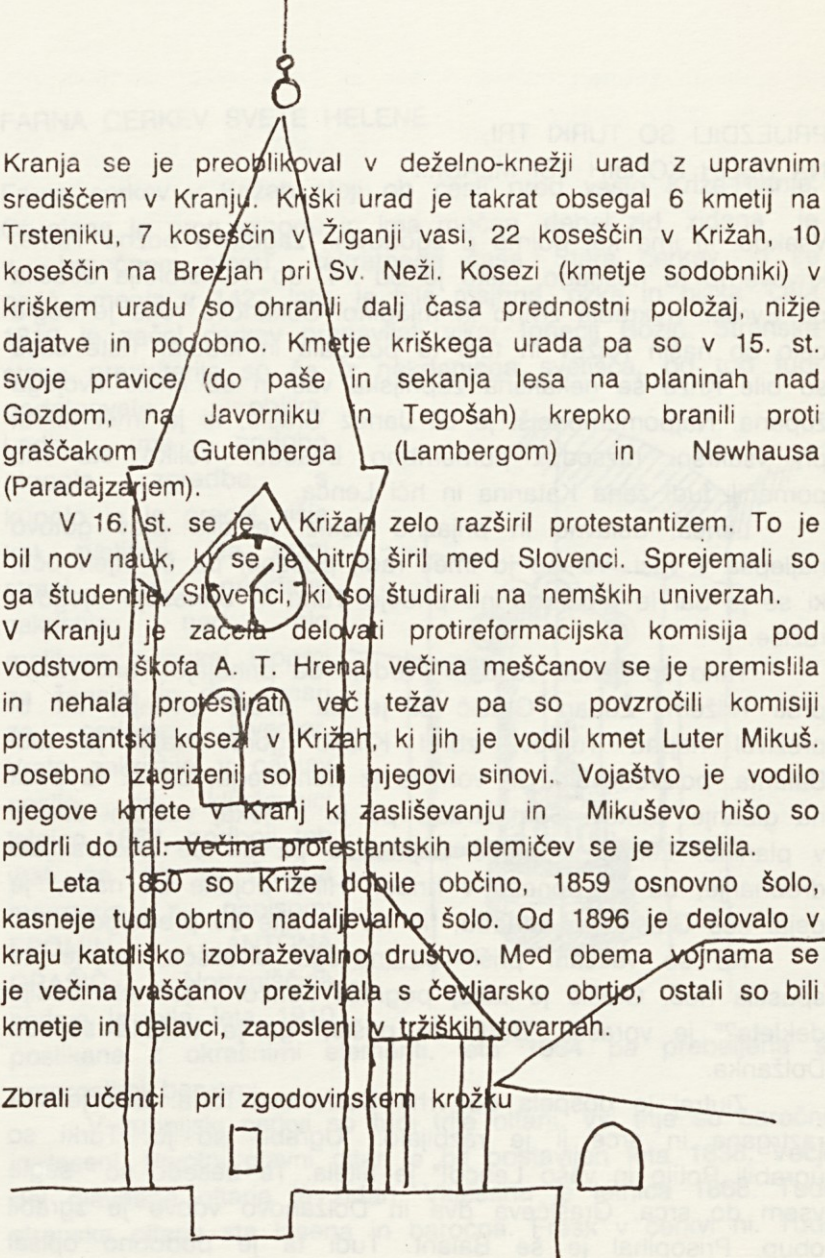
V zgodovinskih virih se naselje prvič omenja okrog leta 1400, z imenom Kreutz. Ozemlja na levem bregu Tržiške Bistrice so bila v preteklosti zemljiška gospodarstva različnih rodbin, škofov iz Brikšena. Pod oblast teh je pripadal tudi grad Gutenberg nad Bistrico pri Tržiču in najbrže tudi njegov najbližji sosed gradič Gutenau pri Seničnem. Pravo narodno ime za gradič v Seničnem je Dobriška gora, domače ime pa Dobriška draga. Ortenburžani so svojo fevdalno posest preuredili v upravne urade. Njihov fevd severozahodno od

Kranja se je preoblikoval v deželno-knežji urad z upravnim središčem v Kranju. Kriški urad je takrat obsegal 6 kmetij na Trsteniku, 7 koseščin v Žiganji vasi, 22 koseščin v Križah, 10 koseščin na Brezjah pri Sv. Neži. Kosezi (kmetje sodobniki) v kriškem uradu so ohranili dalj časa prednostni položaj, nižje dajatve in podobno. Kmetje kriškega urada pa so v 15. st. svoje pravice (do paše in sekanja lesa na planinah nad Gozdom, na Javorniku in Tegošah) krepko branili proti graščakom Gutenberga (Lambergom) in Newhausa (Paradajzajem).

V 16. st. se je v Križah zelo razširil protestantizem. To je bil nov nauk, ki se je hitro širil med Slovenci. Sprejemali so ga študentje Slovinci, ki so študirali na nemških univerzah. V Kranju je začela delovati protireformacijska komisija pod vodstvom škofa A. T. Hrena, večina meščanov se je premislila in nehala protestirati, več težav pa so povzročili komisiji protestantski kosezi v Križah, ki jih je vodil kmet Luter Mikuš. Posebno zagrizeni so bili njegovi sinovi. Vojaštvo je vodilo njegove kmete v Kranj k zasliševanju in Mikuševo hišo so podrli do tal. Večina protestantskih plemičev se je izselila.

Leta 1850 so Križe dobile občino, 1859 osnovno šolo, kasneje tudi obrtno nadaljevalno šolo. Od 1896 je delovalo v kraju katoliško izobraževalno društvo. Med obema vojnama se je večina vaščanov preživljala s čevljarско obrtjo, ostali so bili kmetje in delavci, zaposleni v tržiških tovarnah.

Zbrali učenci pri zgodovinskem krožku

PRIJEZDILI SO TURKI TRI, NA BELIH KONJIH VSI MLADI...

Vsakdo, ki ima kaj pojma o zgodovini, zagotovo pozna Turke, krivoverno to nesnago, kako je od 14. do 16. stoletja strašila po Evropi in kradla živino in mladino. Sultanova roka je segla celo do naših Križev in tudi tu požigala in kradla. Tiste čase so bile Križe še nekakšna župnijska vas in so imele svojega župana. Najpomembnejši je bil Janez Grašič, ki je imel takrat pri vsakršni rzsodbi pomembno besedo. Veliko sta mu pomenili tudi žena Katarina in hči Lenca.

Lenca, delavno in prijazno dekle, je bila prav gotovo najlepša v vasi. Vsi so jo imeli radi, posebej pa še njen oče, ki se je bal le-tega, da ne pridejo Turki in odnesejo njegove rožice.

Tako so nekoč vaščani zvedeli, da prihajajo Turki ravno proti Križem. Župan Grašič si je za svoje bivanje, da bi preživel napad Turkov, izbral Kriško goro. Najel je tudi Balanta, poizvedovalca in vohuna iz Seničnega, da bi ta pazil na gibanje Turkov. Sam Grašič pa je z nekaj vaščani zbežal v planino. Lenca in njene prijateljice pa so še pospravljale drobnarije, da jih poneso v hribe. "Hitro pojdite za nami," je dejal oče Grašič pri odhodu, "in ne obirajte se predolgo."

Ko so vaščani prišli do novega bivališča, se je že spustila noč. Grašič je takoj pogrešil Lenco. "Kje neki hodijo dekleta?" je vprašal. "Bodo že prišle," ga je tolažila soseda Dolžanka.

Zjutraj je dospela do vrha Dolžanova Nina. Bila je vsa raztrgana in srce ji je razbijalo. "Ugrabili so ju, Turki so ugrabili Rotijo in vašo Lenco!" je hitela. Te besedo so segle vsem do srca. Grašičeva dva in Dolžanova vdova je zgrabil obup. Prisopihal je še Balant. Tudi ta je podobno opisal

dogodek. Grašič je zavpil: "Kar šel bom in iztrgal dekleti iz turških rok!" Balant mu je zadnji hip preprečil to dejanje, zakaj lahko bi padel v sužnost tudi sam župan. Balant se je kmalu odpravil v dolino, ker je imel v mislih načrt za osvoboditev deklet iz turških krempljev, in kmalu prišel do gradu Gutenberg. Graščaka in njegovega sina Gašperja je prosil za pomoč. Tako sta se mu ponudila, posebej pa Gašper, ki se je že prej zanimal za Lenco. Balant jima je

razložil svoj načrt in novice, kaj nameravajo Turki.

Drugi dan so se vitezi pod vodstvom Gašperja Lamberga podali za dvema vozema, v katerih so bile tri ugrabljene mladenke: Lenca, Rotija, Markičeva Vida iz Strahinja. Hrabri bojavniki so ugrabitelje dohiteli šele pri Brniku, jih prehiteli in pobili dva Turka iz prvega voza. Drugi voz z Lenco pa je z vso brzino odhitel od presenečenih Gutenberžanov in se izgubil v gozdu. Gašper se je takoj pognal za njim, a sledi turškega voza v temnem gozdu ni našel. Ko sta župan Grašič in njegova žena izvedela, da je njuna hči končala v pašinem haremu, se jima je strlo srce. Sovaščani so ju tolažili rekoč: "Enkrat bo že prišla," a ta tolažba je bila le kapljica utehe za bol nesrečnim staršem.

Deset let sta trpela to bolečino, dokler ni prišla v vas slabo oblečena ženska z zanemarjenim dečkom. Potrkala je na Grašičeva vrata in dobra gospodinja ju je sprejela. Tujka je vprašala: "Ali se me nič več ne spominjate?" "Ne spomnim se," je odgovorila Grašičeva in odšla pripravljat večerjo, a med tem se je spomnila obraza tujke. Zakričala je in omedlela. Bila je Lenca. V hiši je bila kmalu cela vas. Žena je prišla k zavesti in začela objemati in poljubljati svojo dolgo pogrešano hčerko. Zvon kriške cerkve je zvonil kot za praznik in vsi so hvalili boga, ki je rešil Lenco turškega jarma. Že precej star oče župan se je čutil ves pomlajen. Ta leta brez Lence so se mu zdela le dolga mora.

Da, naši dedje in babice, pradedje in prababice so res trpeli. Ne pozabimo jih in jim bodimo hvaležni, da smo lahko svobodni.

Klemen Eler, 8. razred, po zgodovinski povesti Josipa Lavtizarja: Junaška doba Slovencev

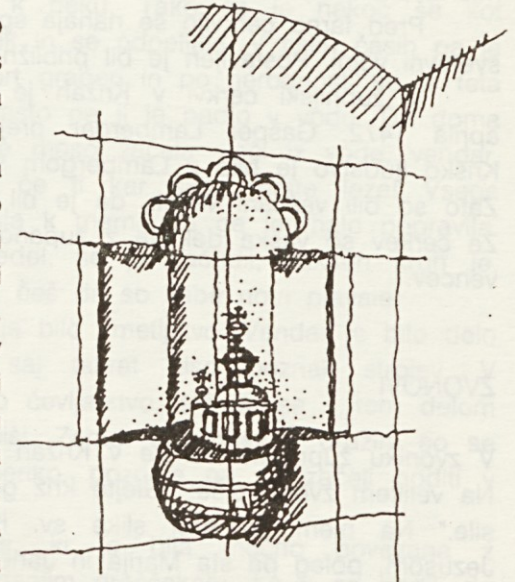
FARNA CERKEV SVETE HELENE

Farna cerkev v Križah stoji ob cesti pred vasjo Križe-Retnje. Obrnjena je proti vzhodu in ima močan debel zid, zidana je v baročnem slogu takratnega časa. Stara cerkev, ki se prvič omenja v 1427. letu, je bila majhna, ozka in nizka. Leta 1810 je začel cerkev prenavljati vikar Ignacij Božič. Stranske stene prezbiterija so še iz nekdanjega svetišča, od tod tudi podolgovata oblika.

Ladja ima podobo okrogle zgradbe, s kupolo in je precej višja kot svetišče. Na južni strani je prizidana zakristija, nad njo molilnica z nekaj klopmi za ženske in dve omari za cerkveni inventar. Vrata zakristije v cerkev nosijo na ključavnici letnico 1863, podboji teh vrat pa so iz črnega marmorja z napisom: SPOMIN ANTONA GRAŠIČ ... Notranjščina cerkve je bila leta 1910

poslikana z okrasnimi elementi, leta 1964 pa prebeljena s preprostimi barvami.

V župnijski cerkvi so tudi trije oltarji. Vsi trije so baročni in leseni. Prvotni glavni oltar je bil postavljen leta 1838. Večji del glavnega oltarja je zidan. Vkllesana je letnica 1868. Tudi stranska oltarja sta lesena in baročna. Fresk v cerkvi ni. Tudi

na zunanjih straneh cerkve ni slik ali fresk, razen sončne ure na južni strani cerkve.

Na stranskem oltarju sv. Barbare sta še kipa sv. Apolonije s kleščami in zobom in kip sv. Agate, ki drži v roki krožnik s prsmi. Na manjšem oltarju sta zelo stara in razpadajoča kipa sv. Ane in sv. Jožefa. Orgle na koru so bile kupljene leta 1893. So bolj majhne, vendar dovolj velike za cerkev. Imajo 9 registrov. Omara je preprosta, baročna in v dobrem stanju. Krstni kamen je bil preurejen leta 1955 po načrtu profesorja Plečnika.

Pred farno cerkvijo se nahaja spomenik padlim v prvi svetovni vojni. Postavljen je bil približno leta 1928.

V župnijski cerkvi v Križah je na god sv. Jurija, 24. aprila 1472, Gašper Lambergar prejel viteško dostojanstvo. Kriško ljudstvo je bilo z Lambergom skoraj v prijateljski zvezi. Zato so bili vaščani veseli, da je bil obred v njihovi cerkvi. Za cerkev so vaška dekleta z županovo Lenco napletla veliko vencev.

ZVONOVI

V zvoniku župnijske cerkve v Križah so trije bronasti zvonovi. Na velikem zvonu piše: "Glejte križ gospodov, bežite sovražne sile." Na njem so tudi slike sv. Helene, Florijana, križ z Jezusom, poleg pa sta Marija in Janez. Srednji zvon je iz leta 1862 in so na njem tudi slike. Mali zvon iz leta 1923 je delo strojne tovarne v Ljubljani.

Mateja Gubič, 7.a

GAŠPER POSTANE VITEZ

Gospod graščak Lamberg je 24. aprila leta 1472 določil Gašperja, da sprejme viteško dostojanstvo. Slavje so hoteli praznovati na Gutenmergu, a je bila kapela premajhna, zato so se dogovorili s kriškim vikarjem, da bo praznovanje v kriški cerkvi. Župan Grašič je z mladino uredil okrasitev cerkve. Sodelovala je tudi Lenca s pridnimi rokami.

Teja in Anita, 6.a

MOJA DOMAČA VAS

Naj že uvodoma omenim, da so Križe zelo stara vas; kriška fara je še precej starejša od tržiške.

Sama vas se od starejših časov pa do danes ni kaj dosti povečala. Njen razvoj se je pričel od Močil navzdol pa do ceste, vendar ob njej ni bilo veliko hiš. Po pripovedovanju starejših sta bili samo dve, Tomšetova in Prezovčeva. Najstarejša kmečka hiša v vasi je menda Prmavžova, prepoznamo pa jo lahko predvsem po oknih in vratih.

Stare hiše, ki jih opisuje zgodovina, so bile grajene v kmečkem slogu iz kamenja in lesa, zanje pa niso delali posebnih načrtov. Strehe so bile pokrite s skodlami ali slamo, še danes pa slišim, da je bila zadnja hiša s slamnato streho pred približno 30 leti, Tomšetova. Značilnost črne kuhinje je bila velika veža z ognjiščem in velbom za sušenje mesa. Dnevni sobi so takrat rekli "hiša", imela pa je kmečko krušno peč, mizo in klopi. Poznali so še spalnico, imenovano "kamra" in "čumnato" za shrambo jedi.

Prebivalstvo je bilo delno kmečko, delno bajtarsko. Kmetje so imeli nekaj posestva in hišo, reveži pa kajžo, v

kateri so živeli, kakšno kozo in malo zemlje, preživljali pa so se z delom pri kmetih. Ker so bile družine pogosto številne, so trpeli revščino. Na mizo so dobivali kašo, žgance, zelje, koruzni sok in krompir, manjkrat štruklje ali ješprenj. Različni pregovori govorijo o tem: Sok je kranjske dežele vladar, Štruklji naredo luknjo v streho, Kaša te prežene do praga, žganje pa čez prag.

Po pripovedi moje tete naj mimogrede omenim, da so kruh včasih vozili peč k peku. Tako se je nekoč še kot deklica usedla na voziček in se odpeljala. V tistih časih pa je skozi Križe tekkel še odprt graben in po nerodnosti se je teta prevrnila, kruh oziroma testo pa ji je padlo v vodo. Da doma ne bi bila kaznovana, je maso začela vleči iz vode, vendar, saj veste, kako je to, če ti kar skozi prste leze! Vsega vodenega je hitro odnesla k mami, da ga je malo popravila. Ko ga je ata potem jedel, se je začudil, kakšen kruh je, mami pa je nehote ušlo, češ da so žabe notri plavale.

Osnova preživljanja je bilo kmetijstvo. Vendar je bilo delo naporno in zamudno, saj takrat niso poznali strojev. V obrtništvu je prevladovalo čevljarstvo, saj so se s tem delom ukvarjali v vsaki drugi hiši. Zaradi številnosti v družini so se nekateri izseljevali v Ameriko, pozneje pa so začeli hoditi v tovarne.

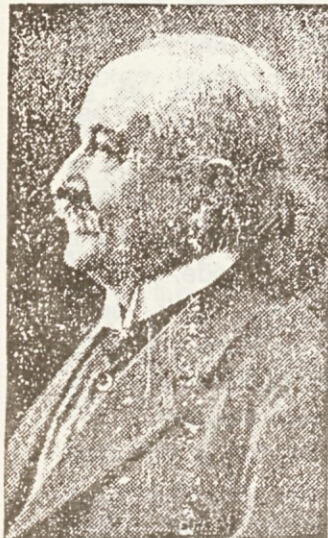
Križe so bile vas, ki je bila močno povezana z Golnikom, posebno s tedanjim graščakom. Le ti so hodili do sv. Jurija. Ker pa so šli vmes skozi Križe, so se mimogrede ustavili v stari kriški župniji, v 'gradu' ali lovski hiši.

Škoda je, da je toliko hiš prenovljenih in da je v vasi zelo malo značilnosti, ki kažejo, da je kraj res star. Svojo kulturno dediščino moramo obvarovati, ne pa zanemariti.

Darja Sitar, 8.a

IGNACIJ HLADNIK - MOJSTER ORGEL

Rodil se je 15. 9. leta 1855 v Križah. Že kot osemletni deček je obiskoval osnovno šolo. Igral je violino, vse več časa pa je prebil za orglami. Njegovo glasbeno nadarjenost je spoznal Jakob Aljaž, ki je bil takrat kaplan v Trziču, in starše pregovoril, da so Ignacija poslali v orgelsko šolo v Ljubljani, kjer je bil učenec A. Foersterja.

Mnogi so ga imeli za najboljšega organista v Sloveniji. Bil je organist po poklicu in je to delo opravljal z veseljem. Hladniku pripada častno mesto med slovenskimi skladatelji. Njegova dela razdelimo nekako v 74 opusov. V seznamu so tako cerkvene kot tudi posvetne skladbe. Ena njegovih najboljših cerkvenih del je "Missa solemnis".

Njegova vsestranskost se nam kaže v tem, da je bil tudi pevovodja.

Nace je bil kot človek plemenit, dober, skromen in šegav ter prijeten družabnik.

Izbiral je pesmi slovenskih skladateljev. V njegovih zborih so peli dobri pevci. Vzgajal je instrumentaliste in jih vabil k sodelovanju.

Njegove najbolj znane skladbe pa so: Na Bleškem jezer, Triglav.

BLEŠKO JEZERO

Otok bleški,
Kinč nebeški
Kranjske zemlje ti!
Ven'c iz raja
Te obdaja,
Vse se veseli.

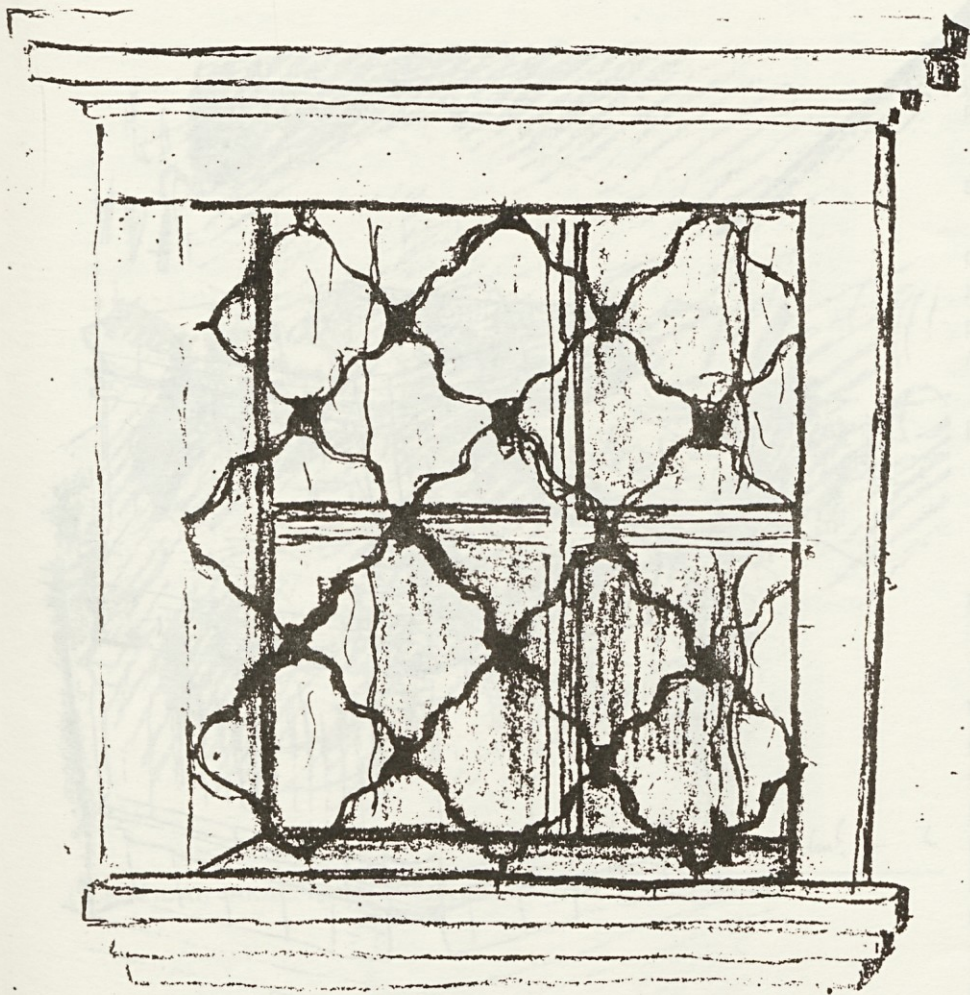

Vsi igrajo,
Rib'ce 'majo
Dobrovoljni ples,
Ladja giblje
Se in ziblje
Nas h Kraljic' nebes.

Z vrha srede skale blede
Stari grad je rob;
Čez od grada
Mutast strada,
Strmi babji zob.

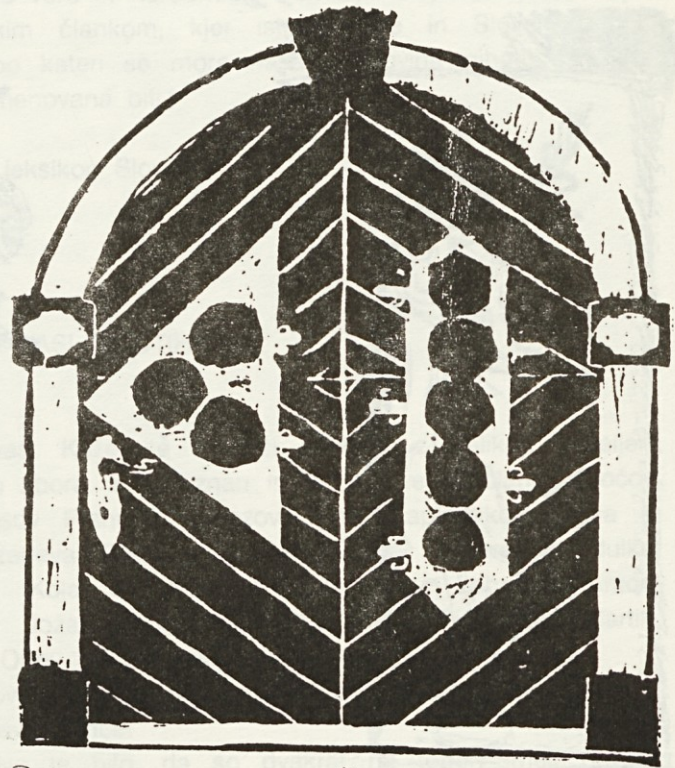
Kdor si tukaj,
Le zaukaj
Tu brez vse skrbi!
Krajna mati
V svojem zlati
Draga naj živi.

Prepročeno okno

Sitar Darja
82

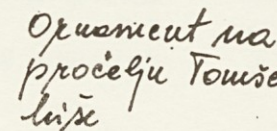
Prinavizna vrata

Lihoz

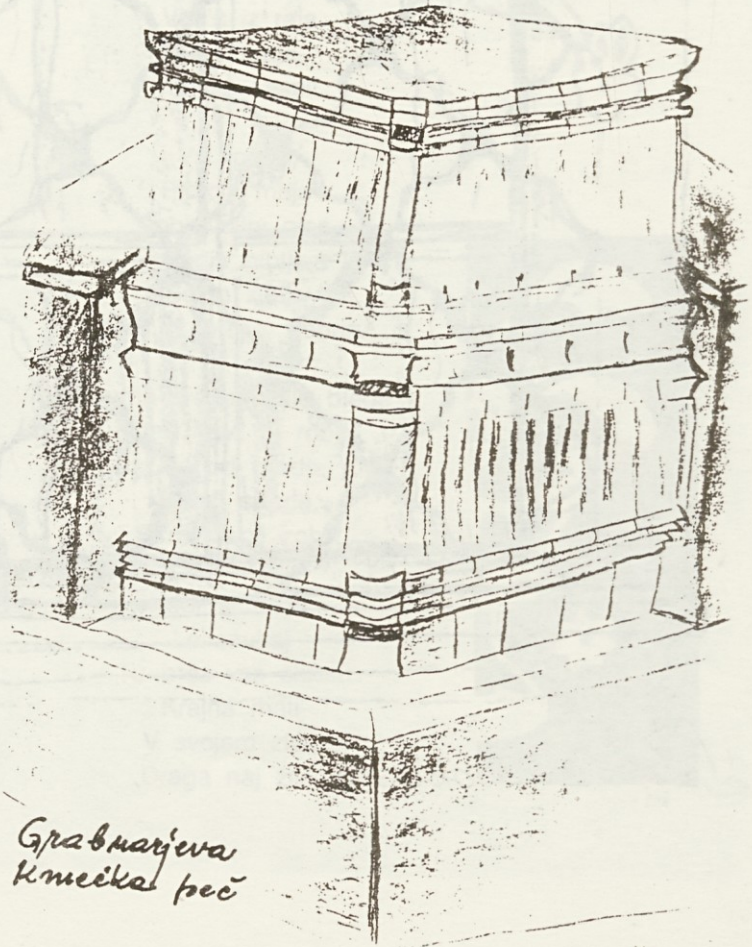
Benedičić Urška

Vogalua
bebnica na
zabvarjeri
peci

Ornament na
pročelu Tomičeve
luže

Grabnarjova
kmečka pec

Kamona
Krmavur Alenka

BOŽIDAR JAKAC: Ignacij Hladnik pri polnočnici, 1919 (črna kreda)

JERNEJ DOLŽAN

16. avgusta 1815 se je v Križah rodil Jernej Dolžan - Prmavžov. Obiskoval je gimnazijo v Ljubljani, Novem mestu,

študij teologije in filozofije pa je naredil v Ljubljani. Kot duhovnik je služil v različnih krajih po Sloveniji, nazadnje na Radovici v Beli krajini, kjer je leta 1880 tudi umrl.

Že v dijaških letih je postal član Puntarjevega semeniškega Stolniškega zbora, kjer se je uril v slovenščini.

Pisal je članke o rimski zgodovini, o pregrešni ljubezni, o problemu vere in narodnosti. Domišljal si je, da je s svojim zgodovinskim člankom, kjer istoveti Ilire in Slovence, "pot pokazal, po kateri se mora naša zgodovina gibati, če hoče narodna imenovana biti."

Biografski leksikon Slovenije

PETJE NA VASI JE UTIHNIL

V naši vasi Križe se starejši vaščani z velikim veseljem spominjajo zbora. Bil je znan in je štel veliko članov: Sočovi fantje, Tosov Francelj, Janezov Tona, Zaplotnikova Jaka in Franc, Uzarjeva Peter in Janez, Lupša, Mežnarjeva Julka, Kravcarjev Kola in Joža, Langov Kola, Lebanov Anton, Štantarjev Joža, Zaboštnekar, Padarjev, Pičmanov Martin, Majdnek, Orlov Feliks, Polajnarjev, Štosov...

Sodelovala so tudi dekleta. Najlepše so pele Knobeževe in Podvogarjeve punce.

Zanimivo je bilo, da so dvakrat na teden imeli pevske vaje, potem pa so peli in obredli celo vas. Ljudje pa so odpirali okna in jih veselo poslušali. Podobno se je dogajalo tudi v gostilnah (podoknice).

Sodelovali so tudi pri cerkvenem zboru, kjer so peli pri nedeljskih mašah, na koncertih in proslavah. Najbolj svečano pa je bilo na veliko noč, ko so ob 4h zjutraj vsi pevci zapeli Alelujo in šli v procesiji do Jakove gostilne, nato pa se udeležili maše.

Če je bilo treba, so zapeli tudi kakšno podoknico ali pa tudi žalostinke ob grobu umrlega pevca.

Pod vodstvom g. Grandovca, starejšega, so bili znani daleč naokoli. Ko pa je pevovodja Aljaž Grandovec umrl, je zbor nazadoval. Brez pevovodje so pevci shajali kar nekaj let, dokler ni postal pevovodja njegov sin Franci. V zadnjem desetletju je bilo članov vse manj: nekaj so jih izgubili zaradi bolezni, porok drugam ... ; novega pevskega naraščaja pa ni bilo. Petje na vasi je utihnilo, koncertov ne prirejajo več...

Sinoči sem na vasi bil,
na oni kraj potoka,
slišal sem prav mili glas,
se moje dekle joka,

Le jokaj se, le jokaj se,
saj si sama kriva,
imela s' fanta zalega
pa si ga zapustila.

Katja Nučič, Ksenija Papler, 7.a

ŠIVILJSTVO

Včasih ljudje niso imeli strojev, vse so morali delati na roko.

V prazgodovini ljudje še niso poznali obleke. Kmalu, ko so začeli ubijati živali, so njihove kožuhe zašili s tankimi kostmi in nitjo. Nastala je obleka, ki jih je ščitila pred mrazom. Obleke so začeli izpopolnjevati in tako se je razvilo šiviljstvo.

Šiviljstvo je obrt, kjer delajo šivilje (mojškre) in krojači (žnidarji). Najprej so izumili šivanke, v 19 st. pa je v Nemčiji neki znanstvenik izumil šivalni stroj.

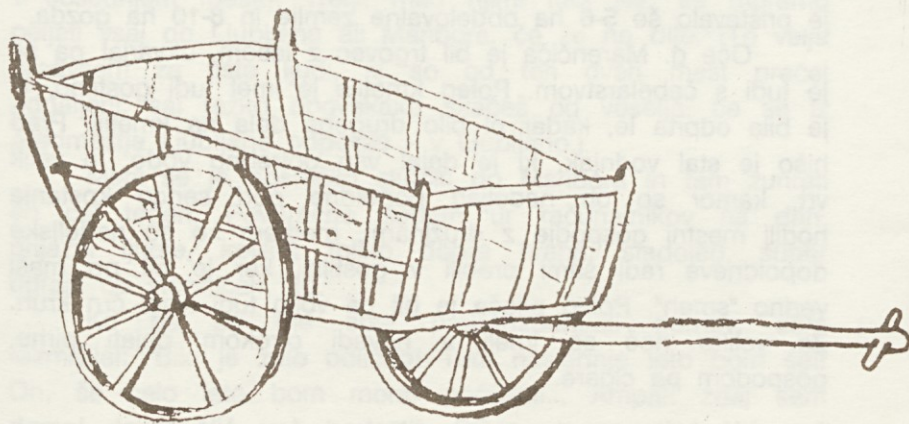
V Križah in okolici so se ljudje preživel z različnimi obrtni. Nekaj se jih je ukvarjalo tudi s šiviljstvom. Najbolj znani krajanji so bili: Jančevi (Majerčkovi), Grabnarjeva Mica in Matevž in Javornikove Franca, Lojzka ter Johana.

Pri Jančevih v Seničnem so imeli žnidarijo. Oče in njegov najstarejši sin Pavel sta ob nedeljah hodila po domovih. Strankam sta pokazala vrste blaga. Kadar so se stranke odločile za nakup obleke, sta jim Pavel in oče vzela mere in jim naslednjo nedeljo prinesla izdelek.

Grabnarjeva Mica in Matevž sta bila brat in sestra. Nihče od njiju ni bil poročen, zato sta skupaj živela pri nekih sorodnikih. Bila sta brez dohodkov in preživljala sta se tako, da je Mica šivala klotaste kovtre, in sicer takole: Na leseno podlago 2 x 1,8 m je dala klot, nanj je položila vato, na vato blago, nato pa še fino blago. Vse to je "naheftala" in potem zašila robove. Mica je hodila k Bučarju in Pavlinu v štero šivat spodnje perilo in moške srajce.

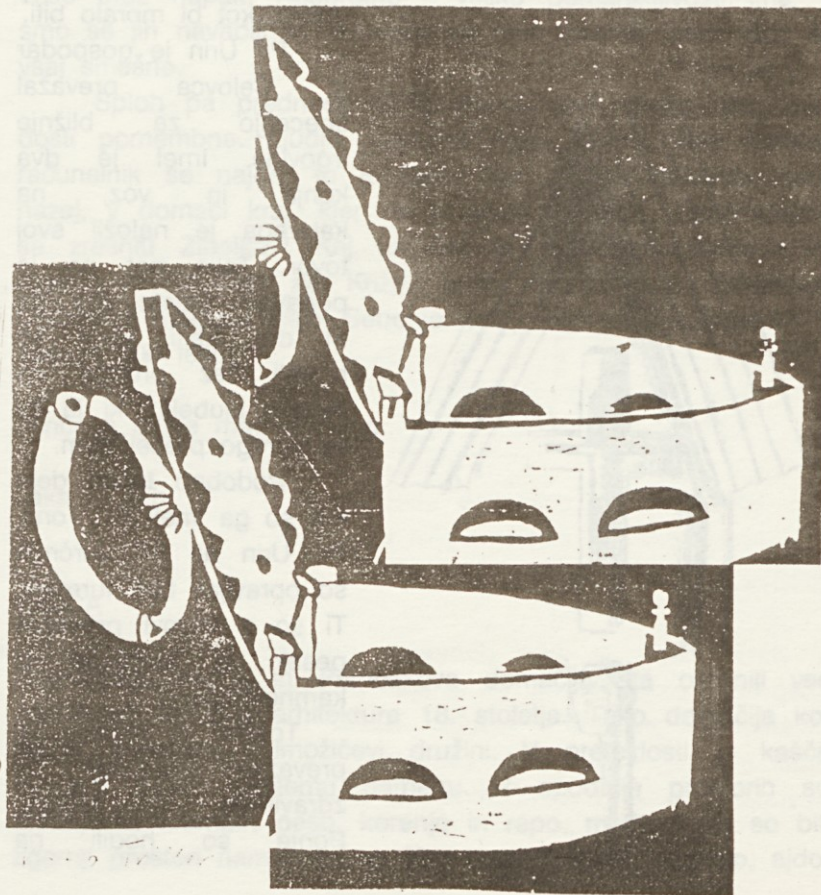
Šiviljstvo k hiši ni prineslo dovolj denarja za preživetje, zato je Mica s koreto vozila na trg sadje in zelenjavo sosedov - kmetov. Nekaj odstotkov od prodanega blaga je obdržala zase, ostalo pa je dala kmetu. Matevž ji je pomagal, poleg tega pa je za majhne denarce strankam nosil mleko, ki so ga naročili pri kmetih.

V Zgornjem Veternu so živele Francka, Lojzka in Johana, ki so tudi hodile šivat v štero in to celo v Bohinj, kjer so bile toliko časa, dokler je bilo kaj dela.

Lojzka in Johana sta mladi umrli za jetiko. Francka je ostala sama, toda na pomoč ji je priskočila Micka, daljna sorodnica iz Bohinjskega jezera.

Šiviljstvo obstaja še danes, vendar je dosti lažje zaradi boljših šiviljskih pripomočkov.

PREVOZNIŠTVO

V Križah in okolici je bilo dobro razvito tudi prevoznništvo. Seveda je vsak večji kmet imel vsaj enega konja za prevoz špecerije ali sena za svojo kmetijo. Nekaterim pa je bilo prevoznništvo dodatni zaslužek. Eden takih je bil gospodar kmetije Pr' Tonc. Pravažal je les za Molineta in celo barona Borna. Delo je bilo težko in odgovorno, plačano pa ne tako

dobro, kot bi moralo biti.

Pr' Urin je gospodar iz Celovca prevažal špecerijo za bližnje trgovine. Imel je dva konja in voz, na katerega je naložil svoj tovor. Taka pot pa je ponavadi trajala dva do tri dni, kajti voziti so morali čez prehod na starem Ljubelju, ki je bil za vprego precej strm.

Podobno težko delo kot so ga imeli Pr' Tonc, Pr' Urin ali Pr' Jurčnek so opravljali tudi furmani. Ti so z vozovi prevažali pesek in kamenje iz kamnolomov.

Tosovi v Križah so prevažali bolnike v zdravilišče na Golnik. Ponje so hodili na

železniško postajo in jih potem sprva z zapravljičkom, kasneje pa s kočijo prepeljali na Golnik.

S tem in s kmetijo so si prigarali toliko denarja, da so lahko kupili prvi avto v Križah, kasneje pa še avtobus.

Podobno kočijo s streho so imeli tudi Pr' Pičulin.

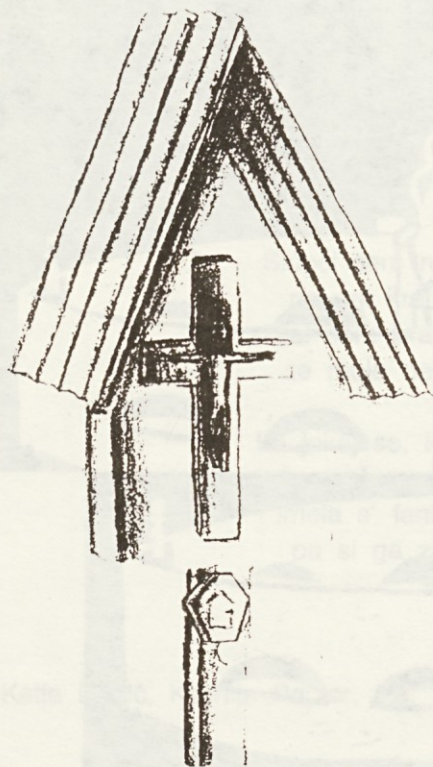
Vesna Mokorel, 7.a

GOSTILNA PR'BENK

Gospod Marenčič, lastnik gostilne Pr' Benk, mi je opisal njeno zgodovino.

Začelo se je s kmetijo, na kateri sta živela njegov oče in mati. Kmetija je sodila med srednje velike. Imeli so enega konja, štiri krave in štiri prašiče ter nekaj perutnine. Kot vse druge kmetije v Križah so tudi oni imeli pravico do paše na skupnem pašniku v Tegoščah. Vsaka hiša je imela drugačne pravice do paše. Na tej kmetiji so imeli pravico do enega parta pašnika - osem glav živine. K posestvu kmetije pa se je prištevalo še 5-6 ha obdelovalne zemlje in 8-10 ha gozda.

Oče g. Marenčiča je bil trgovec z lesom, ukvarjal pa se je tudi s čebelarstvom. Poleg kmetije je imel tudi gostilno, ki je bila odprta le, kadar ni bilo drugega dela na kmetiji. Pred hišo je stal vodnjak, ki je dajal vso potrebno vodo, in velik vrt, kamor so ob nedeljah popoldne pod senco kostanja hodili mestni gospodje z družinami, medtem ko so nedeljske dopoldneve radi sami prebili v gostilni, ker je bil po maši vedno "smeh". Poleg pijače je bil na voljo tudi kisel črn kruh. Za veliko noč so imeli v navadi otrokom dajati pirhe, gospodom pa cigare.

Do druge svetovne vojne je bila gostilna nespremenjena, pozneje pa so poslopje prilagodili potrebam. Do sprememb je bila streha krita s škrilom, s kasnejšimi spremembami pa je na streho prišla opoka, le majhen del kritine, na cestno stran, se je še ohranil v prvotni obliki.

Ohranili sta se podobni gostilni Pr' Bajd v Seničnem, Pr' Pimož'k v Pristavi, medtem ko so številne druge (Pr' Jurc, na Fortun, Pr' Bvaško, Pr' Lešnikarjo, Pr' Princ) zaprle svoja vrata.

Meta Brezar, 7.a

ŽURKA

Večina ljudi, predvsem mlajših, komaj čaka, da jim obličje njihove stare bajte izgine izpred oči. Nekaterim zadostuje že, če gredo k sosеду, pa so že boljše volje. Drugi so zadovoljni v sosednjem mestu. Tretji, med njimi tudi jaz, se moramo peljati vsaj do Ljubljane ali Maribora, če že ne dlje. (To velja predvsem za tiste ljudi, ki so od teh dveh mest precej oddaljeni, saj težko bogve kako skačeš od veselja, če se iz predmestja Ljubljane odpelješ - v Ljubljano.)

Meni se je posrečilo skočiti do Maribora in tam žurirati en cel teden. Povprečno sedem ur računalnikov na dan, prijazni ljudje, kolikor toliko dobra hrana, sladoled, super ograja ob stopnicah, itd.

Ko pa so me spet pretransportirali domov, sem razmišljal: "Bilo je zelo odlično! Tudi naslednje leto bom šel! Oh, še celo leto bom moral počakati... Ampak zdaj sem doma! Jeee! Nič več bedastih PC-jev brez mišk! Nič več

trapastih Štajercev, ki komaj čakajo, da se bodo prepirali! Nič več jedilnic z geslom "Pojej tole ali bodi lačen!" (Doma je sicer geslo "Pojej tole!", kar ni dosti boljše.) Nič več hripavih sladoledarjev, ki pričakujejo, da jim boš nosil cigarete opatijal! Nič več mučnega tekanja po stopnicah! Jeee!"

V tem stilu potem, ko se vrneš, skritiziraš kraj, kjer si bil, obenem pa si želiš drugam. Saj ne pravim, da je ravno Tržič brez napak. Nasprotno - veliko pomanjkljivosti ima, a smo se jih navadili in nekatere so nam postale celo všeč ali vsaj smešne.

Sploh pa prednosti ali pomanjkljivosti mesta niso prav dosti pomembne. Ljudje, oziroma moji sošolci, tudi kakšen računalnik se najde, to je tisto, kar me neustavljivo vleče nazaj, v domači kraj, kjer mi je tekla zibelka... Opa! Dajmo se zresnit! Zibelka?! Kaj mi bo še padlo na pamet? Pa vseeno mislim, da so Križe, Tržič, Retnje, Lom, Jelendol, Dolina in mogoče celo Sebenje ene boljših pogruntavščin v zadnjih 500. letih!

"Tinči, a greva mau u Švico..."

Jaka J., 8.b

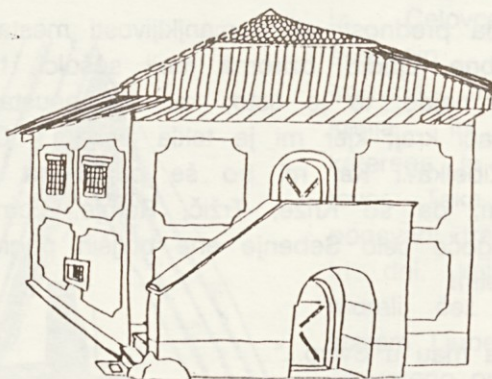
KAŠČA

Primožkova kašča in Primožkova domačija sta ohranili vse značilnosti kmečke arhitekture 18. stoletja. Tako domačija kot kašča pripadata Primožičevi družini. V preteklosti je kašča povsem služila svojemu namenu. V spodnjih prostorih so shranjevali krompir, peso, korenje in repo, medtem ko so bili zgornji prostori namenjeni za žita: oves, koruzo, pšenico, ajdo,

ječmen, rž in proso. Celoten prostor kašče so pregradili z zaprtimi pregradami. Poleg kleti je bil poseben prostor, kjer je bila "svinjska kuhinja". V njej so deklice pripravljale krmo za prašiče - od tod tudi ime.

Kašča je bila večkrat obnovljena, najbolj po potresu 1981. leta. Pred petimi leti so jo uredili v pomožni gostinski objekt.

Darja Čerpnjak, 8.b

GOSTILNA PR' PRIMOŽK

V starih časih je bila današnja gostilna Pr' Primožk last gospoda Lamberga, ki je izhajal iz bogate družine in imel oblast nad gradom v Bistrici. Takrat je tod mimo prihajalo dosti trgovcev, zato se je Lamberg odločil zgraditi hišo, ki je postala gostilna in se ohranila vse do danes.

V hiši pa ni bila samo gostilna, temveč tudi prenočišča za trgovce, popotnike in tujce, in velika sodobna trgovina, v kateri se je dalo dobiti skoraj vse, kar si je človek zaželel.

Velik hlev poleg gostilne je bil napolnjen z živino.

Hiša je že zelo stara, ne smejo pa je prenavljati zaradi zgodovinske vrednosti, lahko jo le ohranjajo pred propadom.

Renata Šeruga, Darja Štucin, 7.a

MEŽKOVA HIŠA

M'žkova hiša nasproti Primožka je nekdanja pristava tržiškega gradu. Zgradili so jo v 17. stoletju. Stavba z bogato gotsko-renesančnim portalom je last Primožkovih sorodnikov. Mežk je imel le polovico spodnjega dela hiše, kjer je imel kamro, veliko kuhinjo in salo. Desno krilo poslopja, štiri stanovanja v nadstropju in dve sobici na podstrešju je oddajal v najem. Na dvorišču je bilo leseno stranišče in korito s pipo za vodo, na drugi strani pa hlevi s konji, prašiči in kravami.

To poslopje so danes prenovili in na novo nazivali stanovanjske hiše.

Darja Čerpnjak, 8.b

BOGNAR - KOLAR

Še zadnjikrat sem se z vso hitrostjo s sanmi spustila po bregu navzdol, vendar zaradi prevelike hitrosti nisem mogla zaviti in sem se zaletela v drevo. Naredilo je hrsk in sani so se prelomile. Vsa žalostna sem jih odvelkla domov.

Šele tedaj sem začela razmišljati, kdo mi jih bo popravil. Mami je povedala, da mojster, ki jih je naredil, ne živi več. Mene pa radovednost ni pustila pri miru, zato sem stopila do hiše v Pristavi, v kateri je nekoč živel mojster.

V tej hiši je živel Jože Vrhovnik, po domače Bognarjev ata. Bil je kolar. Obrti se je izučil v Sebenjah. Takrat še ni imel svoje delavnice. Leta 1937 si je zgradil hišo v Pristavi in začel z obrtjo. Najprej je izdeloval vse izdelke, ki so jih potrebovali kmetje. To so npr. kmečko orodje kelesa za vozove. Še posebej cenjeni pa so bili njegovi vozovi. Zapravljivčki so bili posebna vrsta voz. Kupovali so jih predvsem bogati meščani pa tudi premožni kmetje za vožnjo v mesto ali cerkev. Jože je veliko izdeloval na roko in s preprostim orodjem. Pozneje si je razne pripomočke naredil sam npr. za krivljenje lesa, za struženje, za površinsko obdelavo. Za okraske na vozovih je uporabljal čleta in stroj za struženje (drakslanje). Les za svoje izdelke je dobival od kmetov. Uporabljal je predvsem jesenov les, ki je bil najbolj "fin" in lepo bel.

Zelo pomemben del voza so ojnice. Te morajo biti lepo krivljene, da konja ne tiščijo. Mojster je les za ojnice najprej površinsko obdelal. Nato je les namakal v vroči vodi, da je postal bolj prožen. Medtem si je na dvorišču zakuril ogenj in na njem oblikoval in sušil les. Zapravljivček pa je moral imeti tudi lepo oblikovane blatnike in naslone za sedeže. Tudi to je Jože izdeloval po posebnem postopku. Vzel je tako tanko in dolgo desko, kot je bila potrebna za cel izdelek. Deska je bila že dokončno obdelana, vendar še brez pravilne oblike. To desko je oblikoval tako, da jo je nad paro močno segrel, željeno obliko pa je dobila v posebni preši. Pripravo si je izdelal sam. Sestavljena je bila iz 120-litrskega kotla, nad

katerim je bil zaboji, v katerega se je ujela para. Vanj je mojster potem vlagal deske.

Vse svoje izdelke je mojster prodajal daleč naokrog, naročila pa je dobival tudi iz Zagreba in Beograda.

Tržičani so se že od nekdaj radi smučali in sankali. Tovarna, ki bi izdelovale smuči in sani, ni bilo. Zato se je Jože lotil tudi tega posla. Po enakem postopku kot ojnice je izdeloval smuči in sani. Svoje izdelke je tudi izboljševal. Tako so iz navadnih krivljenih smuči nastale lepljene, ki so bile precej bolj prožne. Zaradi dobre kvalitete so jih pri njem naročali tudi tedanji reprezentantje, v vasi pa si je "bognarce" želel vsak otrok, saj niso bile predrage. Tudi moja mami se je z njimi naučila smučati.

Smuči je Jože izdeloval do leta 1970. Takrat je tovarna Elan začela izdelovati tehnološko zahtevnejše smuči in industrijski izdelki so preplavili trg. Vendar pa so Bognarjeve sani še vedno ostale boljše in jih je Jože izdeloval vse do smrti leta 1984. Vse do zadnjega dne se je posvečal svoji obrti: kljub starosti je bil poln načrtov in izboljšav. Za svojo delavnico si je želel nov delovni pult, vendar ga je prehitela smrt. Ob pripravi lesa za pult je umrl.

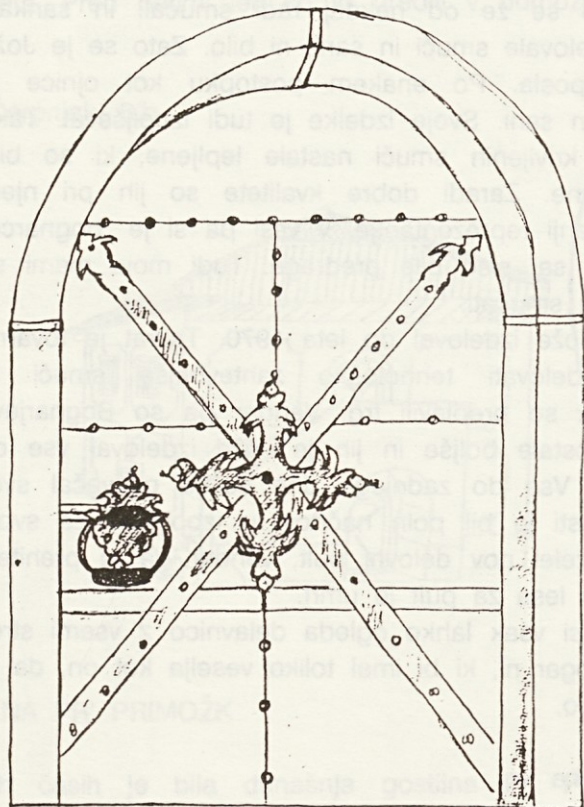
Še danes si vsak lahko ogleda delavnico z vsemi stroji in orodji. Le nikogar ni, ki bi imel toliko veselja kot on, da bi nadaljeval z obrtjo.

Katja Mohorčič, 8.a

PRISTAVA

Pristava je bilo kmečko naselje, kjer je bilo več kmetov, ki so imeli v posesti pristavško polje, gozd za vasjo in južno

pobočje Kriške gore. Najbogatejši kmetje so bili: Primožič-Primožek-Mež'k, Lombar, Hladnik-Koržm, Legat-Postikav. Zemljo so obdelovali s plugi in konjsko vprego. Od vseh kmetij, ki sem jih naštel, je ostala le še Lombarjeva kmetija.

Vrata v hišo Lobe Plavinc, p.l.

Z industrializacijo je nastajal delavski razred. Tovarna ZLIT je bila lastnik največje hiše v Pristavi. Lastniki omenjene

tovarne so nastanili svoje delavce v tej hiši, bilo jih je veliko. BPT je imela v zakupu stanovanja v hiši pri Mžku, kjer so stanovali delavci. Že pred drugo svetovno vojno, posebno pa po njej, so začeli delavci omenjenih tovarn graditi svoje hiše. Z izgradnjo večjega števila blokov se je število prebivalcev povečalo na preko petsto. Do leta 1950 sta bili v Pristavi dve gostilni Pr' Primožk in Pr' Koržm. Prvo trgovino v Pristavi je imel v stari Šobrovi hiši Šober Franc. Tudi smuči in sanke so izdelovali pri Bognarju. Leta 1960 se je iz Tržiča preselilo komunalno podjetje v nove prostore. Preskrba z vodo je bila individualna, izkoriščali so izvire izpod Kriške gore in vodo napeljali preko cevi do odprtih korit na dvoriščih. Vode v stanovanjih in straniščih ni bilo. Šele z izgradnjo vodovoda iz Tržiča za potrebe vojašnice v Križah se je večina hiš priklopila na ta vodovod. Pristava je bila zelo znana po stari veliki lipi. Ocenjujejo, da je bila stara petsto do šesto let.

Tjuš Aljančič, 6.b

DROBTINICE IZ PRISTAVE

Med 1. in 2. svetovno vojno je Pristava spadalo pod občino Križe. Vas je sestavljalo okoli štirideset hiš. Največje posestvo je imel Primožk. Življenje Pristavčanov je bilo težko. Nekateri so delali na posestvu, ostali pa so hodili v tovarni PEKO in BPT ter na žago.

Imeli so svoje običaje, nekateri so se ohranili do danes.

Spomladi je bilo vedno veliko dela. Med drugim je bilo potrebno poskrbeti tudi za bagance, ki so jih na cvetno nedeljo nesli v farno cerkev. Pristavški fantje so bili vedno zelo ponosni na svojo največjo, najlepšo, najbolj "bogato" in

okrašeno baganco. Bila je tako velika, da je niso mogli nositi pokonci.

Za veliko noč so barvali jajca samo rdeče in modro. Največkrat so jih zavili v čebulne liste. Mesa so jedli malo, ker so bili revni, kajti zaslužek je bil zelo skromen.

Tudi ohceti so bile skromne ali jih sploh ni bilo. Pred poroko so navadno postavili šrango, na ohceti pa so ženinu ukradli nevesto. Ta dva običaja še vedno živita.

H krstu so otroka nesli. S seboj so imeli tudi hlebec mlečnega kruha. Kos pogače in denar so zavili in izročili prvemu človeku, ki so ga srečali na poti domov.

Ob večerih, ko se je družina zbrala, so peli domače pesmi, si pripovedovali zgodbe in pustolovščine. Na Miklavžev večer so se fantje oblekli v "parklne" z verigami, angele in Miklavža. Strašili so ljudi po vasi in marsikdo je pristal celo v Primožkovem napajalnem koritu.

Za božič so gospodinje spekle skromne potice, ki so ostale do novega leta.

Krog so sklenili s postnim časom, v katerem ni bilo veselice in zabav.

Čerpnjak Darija, 8.b

PRISTAVŠKE BARABE

Barab pristavških sem glavar,
vsa vas me že pozna,
od Primožka do Koržma
tam sem jaz doma.
- Ti drejadra buksda
po "ksiht našminkana"

in parfumirana
dekleta so že vsa.

Tja gor za stari grad
popeljal bi jo rad;
celinder, urce, frak,
pa čeveljčke na lak.
- Ti drejada ...

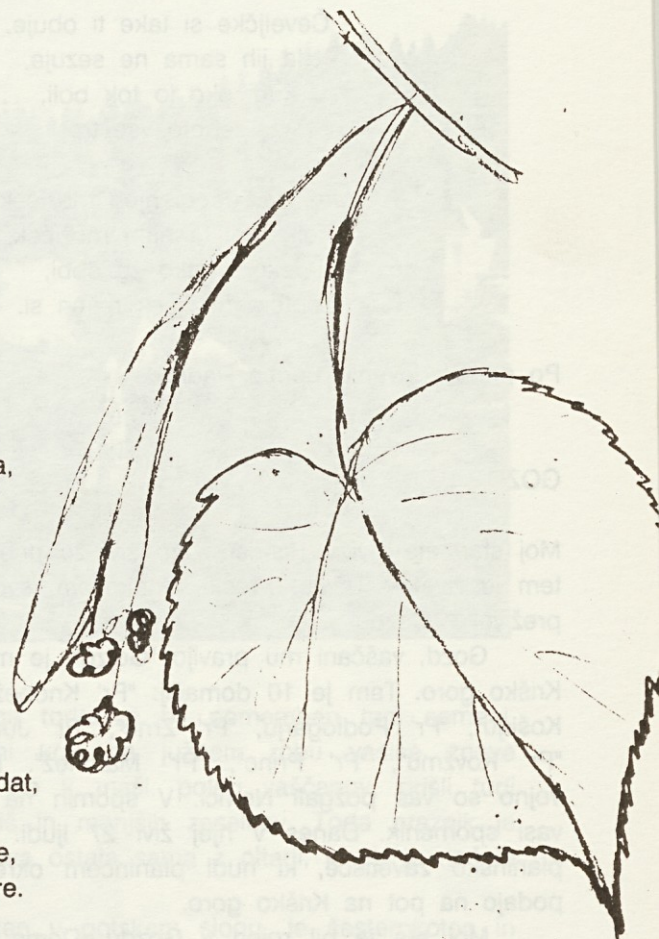
MOJA ŽENA

Taka kot je moja žena,
dobro vem, da ni nobena,
druzga jo ne veseli
sam, da lepa bi bila.

Zjutraj prvo, ko vstane,
ogledalce v roke vzame
in pogleda se,
če še taka k' bila je.

Potlej gre na vremce gledat,
da si ve obleko zbirat,
za vsako vremce druga je,
če ne pa baba v'n ne gre.

Klobuček si na glavo dene,
taka je kot pustne šeme,
čez obraz ma pajčolan,
to ni baba, to j' puran.

Čeveljčke si take ti obuže,
da jih sama ne sezuje,
kurji oko jo tok boli,
za lepoto vse trpi.

Jaz pa, ubogi njen možiček,
kolk' trpi ta njen možiček,
skoro jetko že dobi,
potem možiček rešen si.

Po pripovedovanju Pepce Radič

GOZD

Moj stari ata živi v Bistrici. Tam živi že približno 20 let. Pred tem je živel v Tržiču, Preski, Snakovem, svoje otroštvo pa je preživel v Gozdu.

Gozd, vaščani mu pravijo "Gojzd", je majhna vasica pod Kriško goro. Tam je 10 domačij: "Pr' Knobež", "Pr' Orač", "Pr' Koširju", "Pr' Podlogarju", "Pr' Zrnc", "Pr' Jurju", "Pr' Mežnar", "Pr' Kovžmu", "Pr' Princ", "Pr' Martinež". Med 2. svetovno vojno so vas požgali Nemci. V spomin na požig stoji sredi vasi spomenik. Danes v njej živi 27 ljudi. V Gozdu je tudi planinsko zavetišče, ki nudi planincem okrepčilo, preden se podajo na pot na Kriško goro.

Moj ata je bil rojen v Gozdu. Doma je bil v domačiji "Pr' Martinež" (Ta hiša je prva v Gozdu, če prideš iz Golnika.) Kot najmlajši otrok je moral kmalu past krave. Pripovedoval mi je, kako so si na paši krajšali čas:

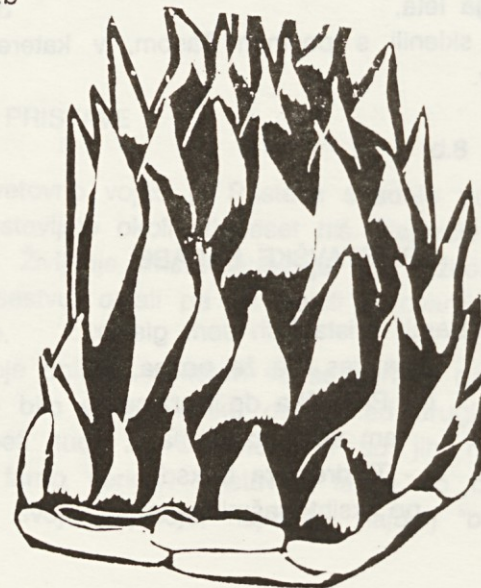
"Pastirji nismo imeli veliko skrbi, zato smo imeli dosti časa za igre. Nekaterih iger ne poznate več, nekatere pa še. Naše

edine igrače so bile palice in kamni, včasih pa smo našli kakšen grm. Radi smo se šli kamenčkat. Potreboval si 5 kamnov. Enega si postavil nekoliko višje. Drugega si vrgel v zrak, prijel prvega in hitro ujel drugega. Seveda si to delal z eno roko. Kdor jih je ujel največ, je zmagal.

Radi smo se šli tudi "klinca zbijati". Odlomili smo debelo palico in vanjo postrani globoko zarezali več zarez. Nato smo z njo udarjali po skali in primerjali, kdo je udaril najmočneje, da je "klinc" odletel. Lahko smo kozo zbijali, kupčkali, se lovili in skrivali."

Ata je zrasel in odšel v šolo. Hodil je peš, saj se je začela vojna. Po koncu šolanja je postal vojaški kurir Jože Benedičič-Zorko. Ime Zorko je dal tudi svojemu edincu, mojemu očetu. Sedaj pa svojim vnukom pripoveduje zgodbe iz svojega otroštva.

Benedičič Urša, 8.b

GOJŽANSKE LITANIJE

Podvogar - m'ndravec
Mežnar - fulmohtar
Martinež - kolinez
Antka - tobakar
Koržem - bokač
Jur s pušo, k'ma železno dušo;
Princ falot - stare babe mot
Zrnc - ajmohtar
Knobež - hvačman
Orač - kozlač
Košir - priskovec

CERKEV V GOZDU

Vsako leto na binkoštni torek so zvonovi v majhni vasici Gozd peli na ves glas v primi, veliki terci in oktavi. Bil je to poseben dogodek, saj je cerkev tistega dne zaživela v vsem sijaju. Čeprav ni bila med najbogatejšimi, se je vseeno ponašala z nekaj dragocenostmi, ki pa danes, žal, propadajo.

Cerkev sv. Nikolaja v Gozdu je posvetil škof Martin v 15. st. in je pet stoletij kljubovala vsemu. V notranjosti te majhne cerkvice ležijo trije oltarji, ki jih je že kar precej načel zob časa. Vsi so v zelo slabem stanju, najslabši pa je veliki oltar. Manjša dva oltarja so v prejšnjem stoletju prenovili. Cerkev je samevala že od nekdanj, kar se ji je poznalo, ker ljudje pravijo, da ima tudi zgradba svojo dušo.

Poleg binkoštnega torca je bil pomemben tudi semenj. Takrat je ta samotni kraj na južnem robu vasice znova nekoliko oživel. Vanj so k maši, poleg vaščanov, prišli tudi prebivalci okoliških hiš in manjših zaselkov. Toda praznik je minil in cerkev je znova ostala sama z oltarji, ki jih je načela plesnoba.

Prezbiterij je grajen v gotskem slogu, je šesterokoten in ima tri ozka in majhna okna. Na levi strani stoji močan stolp z leseno kapo, pod katerim pa stoji še zakristija. Ima pa cerkvice tudi pevski kor, ki je obokan, klopi na njem pa so iz brun. Tudi oltarji so leseni in zelo skromno, lahko bi rekli, kar siromašno opremljeni.

Vendar pa so se leta 1904 le odločili, da je cerkev treba popraviti in zato so jo pokrili s cementno opeko.

Celi vasici Gozd pa usoda ni bila naklonjena, saj so jo med drugo svetovno vojno Nemci požgali do tal. Ostala jim je samo cerkev, v katero so se zatekli vaščani in partizani.

Danes cerkev propada in mislim, da bi bilo dobro, če bi ljudje poskrbeli tudi za takšno cerkvico, ki ostaja del naše kulturne dediščine.

Vesna Mokorel, 7.a

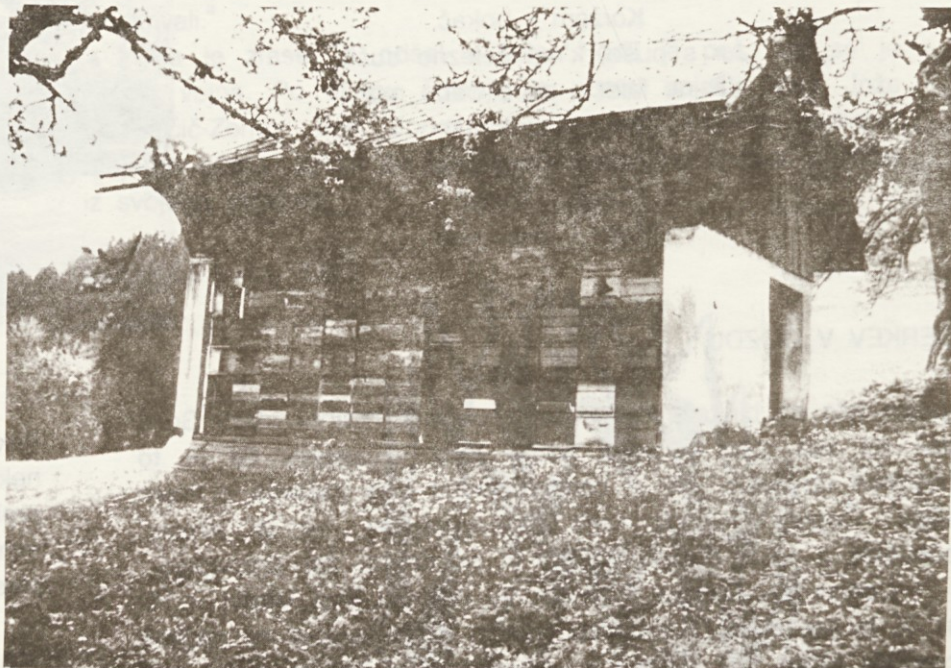
PASTIRSKA PESEM

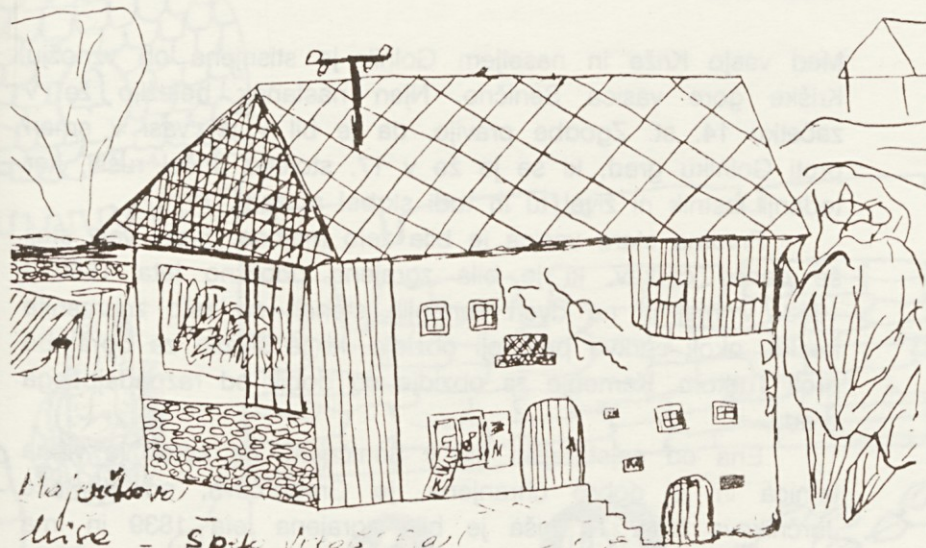
Damu ženimo,
še pasimo,
kva 'mo deval,
sok 'mo kuhal,
kdo gau kuhov,
žabja taca;
če pa j' tista žabja taca ?
V hiš' na polic,
če pa j' tista polica,
pogoreva je,
če pa j' tist pepev,
voda ga je uzeva.

VETERNO

Čebelarstvo je bilo številnim vaščanom dodaten vir zaslužka. Eden največjih čebelarjev je bil "Špič". Imel je veliko panjev, svoj med je prodajal na Golnik.

Špičev čebelnjak še stoji, bogato poslikan s panjskimi končnicami.

*Moj dedek
lice - šp. k. (k. k. k. k.)*

SENIČNO

Moja domača vas Senično leži ob vznožju Kriške gore in je tipična podgorska vasica s cerkvijo in lipo sredi vasi in z nepogrešljivo "oštarijo." Zaradi slabih prometnih povezav je bila do današnjih časov manj razvita.

Naša cerkvica se ponaša z zelo lepimi in bogatimi freskami, ki so znane daleč okoli. Zgrajena je bila v gotskem slogu in je posvečena svetemu Jerneju. Iz baroka nekje izhaja tudi grad, od katerega so ostale samo še ruševine, oziroma samo nekaj kamenja. O gradu se res zelo malo ve. Menda pa so se po grapah iz gradu vozile čarovnice, kdo ve kam, v svojih kočijah, in si trgale obleko na trnju, ki je zrastle tam

okoli. Na račun tega so marsikateremu dekletu ali ženi, ki je imela strgano obleko, rekli, da je čarovnica.

V bližini naše hiše, kjer je zdaj usnjarna, je bila nekdanja vojašnica. Do vojašnice je vodila tlakovana cesta, kar se lahko opazi še danes. To pot so zgradili vojaki sami. Po njej so se prevažali še v kočijah, kasneje pa tudi z avtomobili. Vojašnico so zaprli okoli leta 1955.

Moj dedek je izhajal iz čevljarske družine. Ko je bil mlad, je rad pomagal očetu izdelovati čevlje. Izdelovali so jih še na star način. Sedeli so na čevljarskih stolčkih, zvečer pa so jim svetile brljivke, ki so jim rekli "čuki."

Pred vojno pa je stala tu opekarna. Z opeko iz te opekarne je zgrajena tudi naša hiša, ki je stara približno 40 let.

Moj oče pa mi je rad pripovedoval, kaj so se igrali takrat, ko je bil še otrok. Igrali so se še vse znane igrice, kot so gnilo jajce, skrivalnice, "lovivec" in pa neko igro, ki jo le malokdo izmed nas pozna, to je zbijanje koze. To igro so igrali predvsem na pašniku. Zanj se potrebovali palico, ki je imela tri

veje. To palico so postavili na travnik. Okoli nje so zasadili nekaj leskovih palic, ki so služile za kritje. Potrebovali pa so tudi "punkelc", ki je bil napravljen iz nogavice, v katero so zatlačili travo. Palica, ki je imela tri veje, je služila za kozo. To kozo je čuval eden od otrok - pastir, ki je imel v lasti

punkelc. Drugi otroci so si vzeli vsak svojo palico in jo metali v kožo. Zatem so morali steči po palico. Tekli so od ene do druge palice za kritje. Pastir pa jih je obstreljeval s punkelcem. Če se je deček držal za palico - kritje in ga je pastir zadel, to ni veljalo. Če pa ga je zadel, medtem ko je tekel od kritja do kritja, je postal drugi deček pastir.

To je bil nekam dolg opis igre, vendar se mi je zdela zanimiva, pa sem jo zapisala. Sicer se mi zdi, da je takih običajev ali iger, ki so jih poznali v Seničnem, mnogo pozabljenih.

Saša Perko, 8.b

SENIŠKI GRAD

Gutenau ali Dobriška draga je gradič golniške graščine v vasi Senično. Ta gradič izhaja iz zgodnjega srednjega veka. Njegovi prvi lastniki so bili fevdalci. Ortenburžani, ki so gradič oddajali kot fevd skupaj s pripadajočimi posestvi na Veternu, v Bistrici in Goričah.

V 14. stoletju so grad in posesti prišli v roke celjskih grofov, še kasneje pa so ga dobili Habsburžani. Graščina je bila z njimi hkrati v družinskih in gospodarskih zvezah.

Približno v tem času je začel grad propadati in izginil iz zgodovine.

Iz ostankov gradu so kasneje vaščani pozidali zid okrog vaške cerkve, vrata na Jurčnikovi hiši.

Današnji čas spadajo razvaline gradu v Seničnem med arheološke spomenike.

MOJA VAS

Med vasjo Križe in naseljem Golnik je stisnjena ob vznožju Kriške gore vasica Senično. Njen nastanek beležijo že v začetku 14. st. Zgodbe pravijo, da je bil v tej vasi v smeri proti Golniku grad, ki se je že v 17. stoletju pričel rušiti, ker tedanji lastnik ni živel tu in tudi skrbel ni zanj.

Prvotna stara vasica je bila zelo majhna. Sredi vasi stoji še danes cerkev, ki je bila zgrajena približno leta 1550 - 1553. V njej in na dveh zunanjih stenah so zelo znamenite freske, okoli cerkve pa stoji obzidje, ki je služilo za obrambo proti Turkom. Kamenje za obzidje so dobili od razpadajočega gradu.

Ena od najstarejših hiš v Seničnem, na kateri je vidna letnica in je dobro ohranjena, je Gregorčeva, po domače Jurčnikova hiša. Ta hiša je bila zgrajena leta 1839 in ima vgrajena vrata in okna iz grajskega kamenja. Malo mlajša hiša je Škrjančeva ali po domače Jurceva hiša, ki ima na vratih letnico 1863. Sredi vasi ob cerkvi še danes stoji mogočna lipa, ki je še iz tistih časov. Prvotni prebivalci Seničnega so bili poljedelci in čevljarji.

Leta 1863 je pogorela cerkev in pol vasi.

Danes je vas Senično veliko večje naselje. Leta 1981 so z zazidalnim načrtom zgradili 30 novih hiš na začetku vasi, tako da imamo sedaj približno 65 hiš in 220 prebivalcev. V starem delu vasi je še veliko kmetov, ostali pa so v službah.

V Seničnem imamo trgovino, gostilno, usnjarno, frizerski salon, Dom družbenih dejavnosti in tudi igrišče.

Senično je krajevna skupnost, h kateri prištevamo še prebivalce Veternega.

Primož Studen, 6.b

Smiški grad - donjegijsko

Luja Raibar, 6. r

vsak dan je ob enajstih zvečer peljal s kolesom po obrtal na Trstenik. Obrtal je zgornje usnje pri čevlju.

Nekega dne, ko se je vračal iz dela pri šuštarju v Dupljah, se mu je zgodilo nekaj nenavadnega. Ob polnoči je šla proti njemu nenavadna prikazen, ki je imela obliko krste. Bilo ga je tako strah, da so mu lasje stopili pokonci.

Plav ponedeljek

K delu je sodil tudi plav ponedeljek. Če so privatni šuštarji delali cel teden od sedmih zjutraj do polnoči, so naslednji teden imeli plav ponedeljek. Ponavadi so takrat zapravili ves zaslužek, največ seveda za pijačo. Na delo so nosili le dve jabolki.

Šuštarska obrt se je končala za manjše obrtnike leta 1934-1935. Večji obrtniki pa so končali z obrtjo leta 1941 zaradi Nemcev. Čeprav je gospod Ciril že dvajset let v pokoju, še kar uspešno popravlja čevlje.

Na pot

Povedal nama je, da je njegov oče pošiljal gospodu Trfunoviču v Sisak čevlje na povzetje. Kasneje je prosil, naj mu pošiljajo čevlje brez povzetja, ker bo odprl novo trgovino. Ko pa je šel gospod Ciril v Sisak, je ugotovil, da je Trfunovič brez trgovine in brez stanovanja in da jih je pošteno oguljufal. Gospod Ciril je šel na policijo, a mu tudi tam niso mogli pomagati. Kasneje je delal v Splitu pri gospodu Prvanu, ki je bil dober človek. Pri njem je imel dobro delo in dober zaslužek. Šuštarji so dobivali usnje v Križah pri Zaplotniku, iz Krišperjeve trgovine v Ljubljani in iz tovarne usnja v Trziču. Ker jim je Zaplotnik dajal usnje, so mu morali dati izdelek, ki

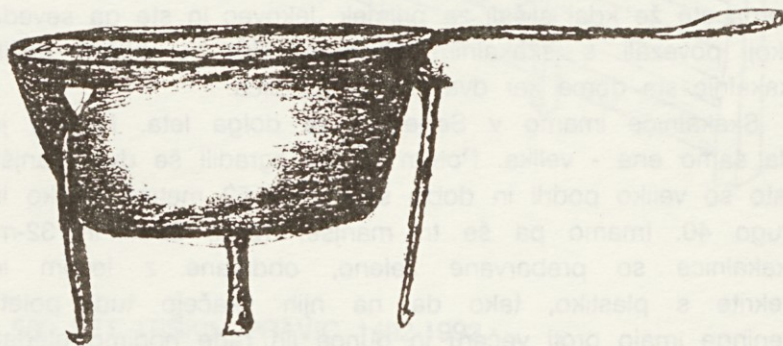
so ga naredili. Če mu tega izdelka niso dali, jim je zarubil hišo, kar pomeni, da je hiša postala njegova last.

Vera Kastigar, 7.b

Urška Perko, 7.b

ŽABARJI IZ SEBENJ

V starih časih so Sebenje imele lepo in še čisto močvirje polno žab in trsja. V mesecu aprilu so vaščani lovili žabe tudi za hrano. Lov se je začel 1. aprila in končal točno 30. aprila, kajti april je mesec, ko imajo žabe "zlepljena usta" in ne regljajo. Pripovedujejo še, da so Sebenjci dobili ime žabarji v nekem prepiru. Bil je Prstavčan, ki je Sebenjca ozmerjal z

žabarjem, ker je jedel žabje krake. Ime je kaj kmalu postalo priljubljena zbadljivka, s katero so jih vaščani okoliških vasi ogovarjali. Sebenjski vaščani pa so vse skupaj obrnili v šalo in prvo veselico po aprilu poimenovali Žabarska veselica. Ta

veselica je bila vedno v mesecu avgustu ob stari Obstarjevi domačiji.

Na predvečer veselice so po okoliških vaseh nosili v žabo preoblečenega Sebenjca, ki je vabil ljudi na znano veselico. Posebnost je bila kraljica žaba, to je bila največja žaba, ki so jo ujeli Sebenjci tisto leto. Ta dan se je točilo vino in mize so se šibile od dobrot.

A na žalost ta stari običaj izumira skupaj z žabami, ki propadajo zaradi prevelike onesnaženosti močvirja in potokov.

Barabara Šober, 7.a

SKAKALNICA V SEBENJAH

Morda ste že kdaj slišali za priimek Jekovec in ste ga seveda takoj povezali s skakalnim športom. Res, v bližini naših skakalnic sta doma kar dva znana skakalca.

Skakalnice imamo v Sebenjah že dolga leta. Najprej je bila samo ena - velika. Potem pa so zgradili še dve manjši. Nato so veliko podrli in dobili smo prvo 53 metrov visoko in drugo 40. Imamo pa še tri manjše, 12-m, 25-m in 32-m. Skakalnice so prebarvane zeleno, obdelane z lesom in prekrite s plastiko, tako da na njih skačejo tudi poleti. Treninge imajo proti večeru in punce jih rade hodimo gledat. Zadnjič je njihov trener dejal, če bodo slabo skakali, da nas bo napodil.

V naši vasi organizirajo veliko tekem. Prav v teh dneh bo pomembna tekma v petek, 4. 6., soboto in nedeljo. Najprej bodo na vrsti dečki, stari do 9. let, nato bodo skakali dečki do 13. let, v soboto popoldan pa do 15. let. V nedeljo se bodo pomerili veterani. Po tekmi pa se skakalci, ki so bili

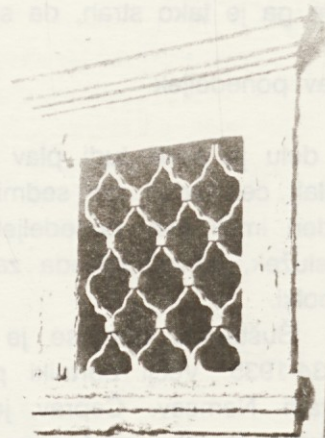
uvrščeni do 20. mesta, potegujejo še za najdaljši skok, kar je posebno zanimivo.

Ob naših skakalnicah je vedno prijetno.

Mojca Jazbec, 7.a

ŽIGANJA VAS

Žiganja vas,
zlata vas,
mav l'di,
dobr' se ž'vi.

Na poti iz Križev proti Kranju se morate ustaviti v vasici na levi - v Žiganji vasi. Mnogo lepega najdete v njej, posebno zanimivi sta cerkev in lipa.

Arhiv kriške župnije hrani pergament, ki poroča o starosti cerkve sv. Urha v Žiganji vasi. Sprva je bila tu le kapelica, sčasoma pa so jo vaščani dogradili v majhno cerkev z zvonikom. Znana je bila že v 14. stoletju (natančneje 1327) in je bila posvečena sv. Urhu. Gospodar nad Kranjsko je bil oglejski patriarh Pagamus Turrianus, ki ni bil samo duhovnik, ampak tudi posvetni gospodar. V pismu je zapisano, da v cerkvi podeljujejo odpustke romarjem, iz česar sklepamo, da je bila prav v naši vasi božja pot.

Cerkev je bogata s freskami, ki so na severni strani ladje delno ohranjene in prikazujejo pot sv. treh kraljev in

slika sv. Marije iz let okoli 1400. Pod njimi je še starejša plast fresk. V cerkvi so trije oltarji. Veliki prikazuje sv. Urha, na moški strani je sv. Matej, na ženski pa sv. Katarina. Stranska oltarja sta slikana kar na steno. Na zunanjščini stavbe pa so freske iz leta 1400 in iz začetka 16. stoletja, ki prikazujejo sv. Krištofa. Zanimivi so tudi zvonovi.

Posebna zgodba pripoveduje o uri. Kupil jo je vaščan leta 1903 in jo vstavil v zvonik. Sprva se vaščani s tem ni stinjala, saj pred njo niti ponoči niso imeli miru.

Nastala je pesem:

"Zdaj bo pa še ta šklenfa šklenfasta,
celo noč šklenfetava,
da ne bom mogu spat!

Toda nanjo so se navadili, da njenega šklenfanja niso slišali več.

Maja Jekovec, Brigita Žepič, 7.a

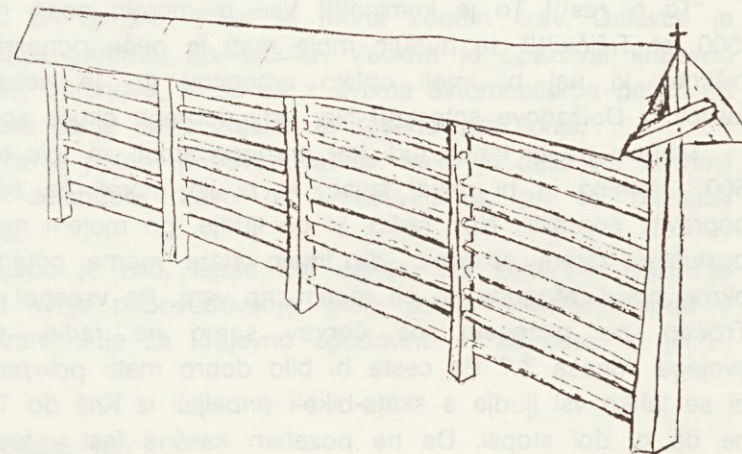
ŽIGANJA VAS MOJA

Sem radoveden otrok in v moji glavi se poraja mnogo vprašanj, na katera si ne morem odgovoriti: "Kako, kako lahko neko drevo živi štiristo let?" Bolj se trudim, da bi to lahko razložila, bolj se mi zdi zapleteno. Poglejte lipo v Žiganji vasi, staro 400 let! To lipo je neki nepridiprav hotel uničiti, a vendar je preživela, saj je volja do življenja ni zapustila. Pobrala se je in živela naprej, kakor da bi se ji ne bilo nič zgodilo. Njene prelepe stare veje se vijejo daleč v neskončno nebo, njena velika postava objema sinove in hčere, da jih varuje pred nevihtami. Ko pa veter nežno pihlja, se njene velike krošnje zibljejo, kot da bi plesale. Najlepši pogled na lipo je jeseni, ko so njeni majhni listi preliti s tisočerimi

jesenskimi barvami. In ko zapihlja prvi jesenski veter, se listi zibljejo in plešejo v njegovem vrtincu.

Pridite, pogledjte in prisluhnite.

Maja Jekovec, 7.a

500 LET TRŠKIH PRAVIC 1492-1992

500 let trških pravic se zdi nekako precej pomemben dogodek, ki ga ni kar takole zanemariti. Pa vendar se vplivnejši prebivalci tega ljubega mesteca niso kaj dosti zavzeli, da bi svet zvedel za to in bi bili Tržičani vsaj toliko ponosni, kolikor je sedaj Kolumb, ki je istega leta odkril Ameriko, in bi z dvignjenimi glavami in nazaj počesani rajžali

naokrog. Izjema so le obvezni napisi, obešeni nad križišča. Tam pa so šoferji že tako preveč zaposleni z vožnjo, njihovi sopotniki jih morajo pri tem budno opazovati in jih opozarjati, da se ne bodo zaleteli; pešci pa imajo dovolj dela z izogibanjem ostalim premikajočim se rečem. Tako te razpete kose blaga opazijo le rahlo zamaknjeni kadilci, ki vsakih nekaj minut puhnejo oblak dima proti soncu...

"To ni res!!! To je kriminal!!!! Vse bi moralo nositi majice '500 let Tržiča'!!!!" se huduje moja mati in peče ponesrečene piškote, ki naj bi imeli obliko amonitov (to je nekakšnih fosilov iz Dolžanove soteske)! No, vsaj dobrega okusa so.

Tržičani pa bi lahko tudi kaj drugega storili za tole ubogo 500 - letnico in bi nekaj stvari, ki bi jih morali že zdavnaj popraviti, popravili. Npr. radio, ki ga ljudje, po mojem mnenju, poslušajo zaradi osmrtnic, da imajo stare mame potem kaj okrog pravit. Mogoče se pa motim, ne vem. Pa vseeno! Zakaj Tržičani ne priženejo, pa čeprav samo na radio, enega svojega Jonasa Ž.? Pa ceste bi bilo dobro malo pokrpati, da bi se lahko vsi ljudje s skate-bike-i pripeljali iz Križ do Tržiča, ne da bi dol stopili. Da ne pozabim kakšne fast - food ali mlečne restavracije! Pa še kaj bi se našlo, ki bi turiste spodbudilo, da bi množično prihajali sem slikat: "Ooooh, wie schon !"

Ja, bilo bi to lepo...

Zatorej, ljudstvo Rima, gremo eno revolucijo udarit, da se bodo čez nekaj let mulci po svetu morali od nas učiti in nas gor gledati!!!

Ljudstvo pa nič! Le za vogali se ponavadi kaj šušlja, kaj naj se dopolni ali izboljša in tako se bo šušljalo še naslednjih 500 let in mogoče še dlje, če se ne bo nikjer našel en zelo vredu tip, ki bo iz že zdaj zelo pristrčnega

mesteca naredil tisto, zaradi česar bi turisti množično prihajali sem vzklikat " Oh, wie sehr schon!"

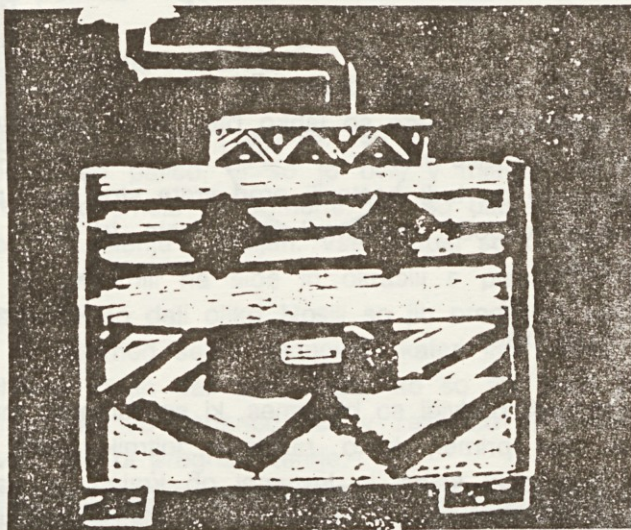
Jaka Jakšič, 8.b

STRICI SO MI POVEDALI

"Kaj bi spraševal strica", sem si mislil, "saj mi o starih časih lahko marsikaj pove tudi stari ata, ki o tem tako rad pripoveduje". In sem ga začel spraševati. Nastala je vrsta nepovezanih prigodic, spomini na otroška in mladostna leta. Pri atu doma, pri Ošivn'k v Dolini, so imeli majhno hišico, takrat so takim hišicam rekli kajža. Stala je v bregu, nekoliko

odmaknjena od sosedove kmetije pri Ukcu. Ko se je nekega dne začelo kaditi izpod Ukčevega kotla, se je kar po zadnji plati pridrsal do sosedov, ker ga je zanimalo, kaj se dobrega kuha. Pa je bila samo koleraba za prašiče. Takrat je bil star dve do tri leta in to je njegov najzgodnejši spomin.

Šole takrat v Dolini še ni bilo, zgradili so jo šele po prvi svetovni vojni, točne letnice se ata ne spominja več. Spominja pa se, da je njegov ata, oča ga je klical, nasvetoval kraj, kjer naj šolo postavijo. "Na Kušpegarjev svet, poleg Šimna jo postavite, tam je najbolj sončno," jim je dejal. Ker je bila šola zgrajena šele kasneje, je ata hodil v šolo v Tržič. To ni bila šola, kot jo imamo danes, imenovali so jo gorska šola. Namenjena je bila oddaljenim in so jo imeli samo enkrat na teden, ob četrtnih. Imel je samo en zvezek in šolski list namesto knjige. Učil jih je učitelj Kolinger, ki je bil

obenem tudi ravnatelj šole. Ta šola stoji še danes, to je današnja Ljudska univerza.

Doma je pasel tudi kravo, moral pa je pomagati tudi očetu, ki je bil cestar, eden izmed mnogih delavcev barona Borna.

Ko je malo zrasel, približno štirinajst let je bil star, je oča sklenil, da si mora sam zaslužiti kruh. Tudi ata je postal delavec pri baronu. Pasti je moral sedem krav. Delavce je nadzoroval baronov Zompichler. Večkrat je opazoval krajevno gospodo, baronove, ki so se z dvema avtomobiloma peljali na izlet, sam pa je lahko zajahal le sosedovega konja.

Ata je potem pripovedoval še, kako je delal na Bornovi žagi v Jelendolu, kako je šimelne fural, pa še marsikaj drugega.

"Lepo je bilo, lepše kot danes, saj sem bil miad," je zaključil svoje pripovedovanje. Meni pa je s svojimi spomini zbudil zanimanje za krajevno zgodovino in za čase, ki jih ni več.

Borut Kavčič, 8.b

ŽIVLJENJE OTROK V STARIH ČASIH

Življenje v starih časih je bilo težko. Na kmetijah so majhni otroci pasli ovce, ko pa so odrasli, so pasli krave. Dečki so nosili "cajgaste" hlače. V poletnih mesecih so najraje hodili bos, v hladnih dneh pa so si nataknil doma narejene cikle. Ob mrzlih jutrih so se pastirji greli ob ognju in se igrali razne igre.

Po dežju so se najraje igrali v blatu in sestavljali hiše in gradove.

Pozimi so nosili težke čevlje.

Za miklavža so otroke obdarovali s tremi orehi, tremi jabolki, s krljji in s suhimi hruškami.

Za veliko noč pa so dobili pirhe, potico, meso in klobaso.

Sadja so imeli le toliko, kolikor so ga pridelali doma.

Pripovedoval Matija Godnov, zapisala Matjaž Cerkovnik in Sanel Bečkanović, 4.a

VESELE NA VASI

Rad zahajm k dedu na obisk, saj je pravi vulkan prijetnih in žalostnih spominov iz mladosti, v meni pa najde hvaležnega poslušalca. Takole pa se sliši nekaj njegovih fantovskih nagajivosti.

Godavs, godavs

Navsezgodaj zjutraj so fantje - pastirji gnali krave na pašo. Potem pa so v kozolcih počakali zadnjega pastirja. Po polju so se tedaj razlegali klici in zbadljivke na račun lenega pastirja. Ena od najmočnejših zbadljivk je bila: "Godavs, godavs, pominjak pogodali!" Te besede so se pastirja navadno držale še teden dni po tem

Po bob in meso

Ponoči so fantje prav radi pobrali iz nekaterih shramb krofe in meso. Tudi zamrežena okna jih niso ugnala. Naredili so namreč kratke palice s kavljem na koncu in z njimi pobirali

krofe skozi zamrežena okna. Če pa morda kak kos mesa ni šel skozi okno, so si pomagali s pipci. To so bile zjutraj gospodinje hude, a kaj je pomagalo, fantje pa so se le nasitili.

Na česnji

Takrat, ko so bile češnje zrele, so fantje navadno zavezali vrata pri gospodarju, nato so lahko brez skrbi sedeli v češnjih in zobali na vse mile viže.

Dostikrat so pa tudi postavili pred vrata stol nanj pa škaf vode. Ko je gospodar prihrumel skozi vrata, je dobil jutranjo prho na glavo.

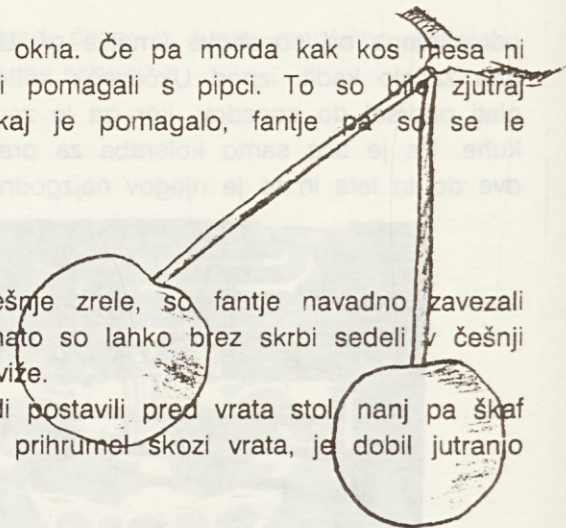
Lojtrnik in stranišče

Tudi zahtevnejši podvigi so bili vmes, ki so zahtevali malo več spretnosti. Na primer, kako razstaviti lojtrnik, velik voz z železom okovanimi kolesi in lestvami ob krajeh, in ga zopet sestaviti na slemenu strehe, vse v temi in največji tišini. Pa si zamislite gospodarjev obraz zjutraj, ko je uzrl svoj voz na vrhu strehe. Pa recimo, da ga je potem prijelo še na veliko potrebo, pa je ni imel kje opraviti, kajti njegovo poljsko stranišče, lesena lopa na dvorišču, ločena od hiše, je namesto na svojem mestu, stalo na vaškem križišču...

Joj, deda je prosil, naj tega ne napišem.

Danes vsega tega ni. Fantje imajo motorje in celo avtomobile in hodijo na izlete. Pri tem pa ne mislijo več na vesele in žalostne dogodivščine, ki so jih njihovi očetje in dedje preživljali na vasi.

Mitja Močnik, 8.a

OBIČAJI

Pust

Na pustni torek so ljudje morali „fejst“ plesat, da je bila debela repa. Pust je tudi v naših krajih preganjal zimo in pripeljal pomlad.

Bagance - cvetna nedelja

Ko je prišla cvetna nedelja, so doma naredili bagance. Potrebovali so palico, ki so jo ovili v mlade, zelene vrbove šibe. Te niso smele biti rumene, ker so bile Judežove. Okrog teh so ovili zelenje - bršljan. Vse skupaj so okrasili z jabolki, ki so jih nataknili na šibe in okrasili s pisanimi trakovi. Na vse bagance so dali oljko. Nosili so jih predvsem otroci, mladi fantje pa so med seboj tekmovali, kateri ima večjo. Bagance so prihranili in jih dali pred vrata, ko so šle živali prvič ven. Če je grmelo, so baganco dali v žerjavico in pokadili z njo pred vrati, da bi pregnali neurje.

Velika noč

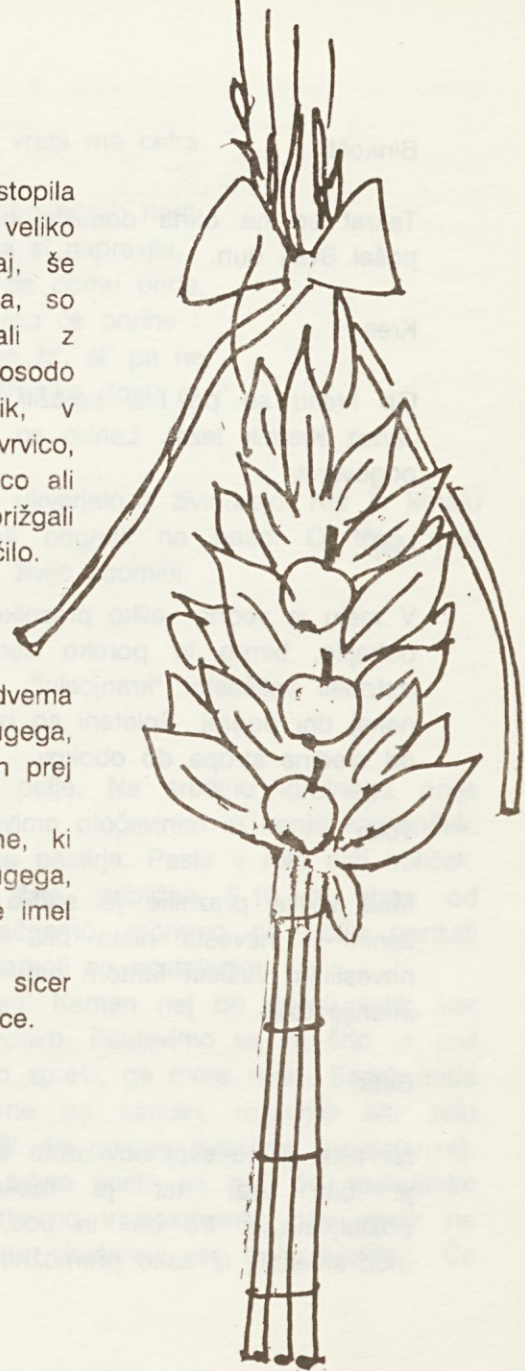
Teden dni pozneje je nastopila velika noč. Takrat je bilo veliko opraviti s pirhi. Zgodaj zjutraj, še preden se je začela procesija, so možje vrh Pogovce streljali z možnarji. V močno železno posodo so na dno nasuli smodnik, v katerega so vtaknili vžigalno vrvico, smodnik pa so zadelali s ilovico ali mokrim papirjem. Vrvico so prižgali in nekaj sekund za tem je počilo.

Pirhanje

Doma so se otroci pirhali. Z dvema pirhoma so trkali drug ob drugega, izgubil pa je tisti, komur je pirh prej počil.

Po "dilci" so spuščali pirhe, ki so zadevali drug ob drugega, zmagovalec je postal tisti, ki je imel na koncu cel pirh.

Pirhe so tudi sekali, in sicer tako, da so vanje metali kovance.

Binkošti

Takrat so na okna domače hiše obesili lipove veje, da je prišel Sveti duh.

Kres

Ob kresu so po hiši položili praprot, ker naj bi prišel tja Janez Krstnik ležat. Lahko so prisluhnili skrivnostim živalskih pogovorov.

Maj

V maju je vedno veliko praznikov. Tako so za šmarnice, krst, obhajilo, birmo in poroko cerkev lepo okrasili. Najbolj so izstopali veličastni "kranjcelni", ki so jih naredila dekleta že nekaj dni poprej. Spleteni so bili iz zelenja in razpeti v lokih od sredine stropa do obokov.

Tolar

Med velike praznike je sodila vsekakor tudi poroka. Kadar ženin in nevesta nista bila iz iste vasi, je moral ženin nevestinim vaškim fantom dati odkupnino zanjo. Ta običaj se imenjuje tolar.

Bala

Nevesta je na svoj novi dom s konjem pripeljala balo. V njej je bilo vse, kar je rabila v gospodinjstvu (zibelka, posteljnina,...). Po bali in doti, ki je bila v denarju, je bilo moč sklepati, iz kako premožne družine izhaja nevesta.

Šranga

Pred poroko so domači fantje postavili šrango, na ohceti pa ženinu ukradli nevesto. Obakrat so zahtevali denar.

Pritrkavanje

Za velike praznike so mladi fantje tudi pritrkavali. Glas zvonov je buril domišljijo vaščanov. Tako se je Gojžanu zdelo, da mu zvonovi govorijo: "fejst kaštrun, pejmo ponj, pejmo ponj,..."

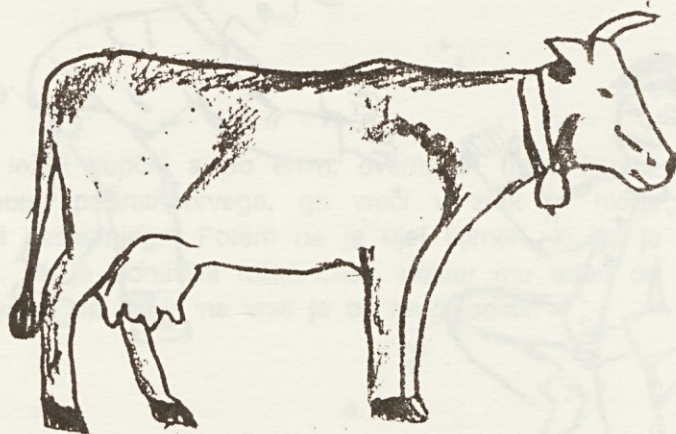
V Gozdu so navadno sejali le ajdo in rž. Žito so peljali v Križe zamenjat za pšenico, ki je v dolini uspevala. Križani so njihovo pritrkavanje razlagali po svoje: "z ovsa štruklje, z ovsa štruklje..." Tržičan, ki je le mimogrede prisluhnil njihovemu zvonjenju, je slišal takole: "bobe mamo, štruklje mamo, nobenemu, nobenemu nič ne damo,..."

Krst

Velik praznik je bil tudi krst, h kateremu so nesli otroka kmalu po rojstvu. S seboj so imeli hlebec mlečnega kruha. Kos pogače in nekaj denarja so zavili in izročili prvemu človeku, ki so ga srečali na poti domov.

V razvoju zaostali narodi spoštujejo in izpolnijo svoje običaje kot zakone. Civilizirani narodi ohranjajo običaje kot del kulturne dediščine.

PASTIRSKÉ NAVADE

Kmetje so včasih imeli veliko ovac. Tudi Gojžani. Zato so zvonovi v Srednji vasi menda peli:

Gorjan fejest kaštrun,
pejmo ponj,
pejmo ponj ...

Jaz pa moja žena
sva šva na Žišpole,
pa žena mene krega,
ker pijem rad žgane.

Za kruha sem jo prosu,
pa ga mi ne da,
za vase me pograbi,

skoz vrata me cefra.

Mož po gorah hodi,
drva si napravlja,
mož pa domu pride,
sok mu če porine :
"Dedec žr', al' pa ne,
men glih t'ko dob'r je !"

Veliko ljudi na vasi se je ukvarjalo z živinorejo. Ker je kmalu zmanjkalo krme, so živali odgnali na pašo. O tem med starejšimi ljudmi še vedno živijo spomini.

PASTIRSKÉ IGRE

Koza šči

Igralci pripravimo igralno polje. Na sredino igralnega polja narišemo krog. Vanj postavimo pločevinko in nanjo kamenček. Potem nekoga določimo za pastirja. Pastir v roki drži količek. Ostali se postavimo za črto, približno 5-10 m stran od pločevinke. Še predno začnemo, moramo po polju narisati malo večje kvadrate. Ti kvadrati so postojanke.

Vsak izbere svoj kamen. Kamen naj bo dovolj velik, ker bomo z njim zbijali pločevinko. Postavimo se za črto in prvi vrže kamen. Če pločevinko zgreši, ga mora iskat. Sedaj pride na vrsto pastir. Ko gremo po kamen, moramo biti zelo pazljivi. Hitro moramo steči do prvega kvadrata (postojanke). Če tega ne storimo, nas lahko pastir na poti do postojanke zadene s količkom. Če stojimo v postojanki, nas pastir ne sme ciljati. Tako se kamnu skušamo vse bolj približati. Če

kamen leži daleč od postojanke, stečemo do njega kar se da hitro in ga primemo. Takrat nas pastir ne sme ciljati. Ko pa kamen premaknemo ali vzdignemo, nas pastir lahko zadene. Ko smo kamen vzeli, stečemo do najbližje postojanke in tudi sedaj na poti do črte, od koder ciljamo, pazimo, da nas pastir ne zadene. Če nas pastir na poti do kamna in nazaj zadene, postanemo pastir.

Malo drugače pa je, če se nam pri ciljanju posreči zbiti pločevinko. Takrat jo mora pastir čimprej pobrati in nanjo postaviti kamenček. Medtem ko postavlja pločevinko, hitro stečemo do svojega kamna in ga poberemo ter se vrnemo za črto. Cilja nas lahko šele takrat, ko postavi pločevinko in nanjo položi kamenček. Če to stori še predno mi uspemo pobrati kamenček in steči nazaj za črto, se umaknemo v najbližjo postojanko. Nato se skušamo vrniti za črto. Če pa nas pastir zadene izven popostojanke, postanemo pastir. Lahko pa se zgodi, da pastir pozabi na pločevinko postaviti kamen in tega sploh ne opazi. Takrat gremo lahko mirno po kamen in se ravno tako vrnemo za črto.

Janez Aljančič, 7.b

Nožkanje

Nožkanje je bila ena najbolj priljubljenih otroških iger. Pri nožkanju so uporabljali nož z imenom pofkar. To je bil nož z lesenim ročajem brez vzmeti. Pofkar so položili na prst, z konico na desno roko, z levo roko pa so ga držali za ročaj. Tako so ga metali iz vseh petih prstov, komolca, rame, čela, brade, nosu, ... Pri metu z brade, čela in nosu so pristavljali

prste, da je bilo metanje lažje. Pofkar se je pri metu moral zavrteti, če pa se ni, met ni bil veljaven. Tisti, ki je nalogo opravil prvi, je z ročajem noža zabil v zemljo klinček tolikokrat, kolikor je bilo sodelujočih pri igri. Če jih je sodelovalo 5, je prvi klinček zabil 5-krat v zemljo, drugi 4-krat, tretji 3-krat, ... Zadnji pa je moral klinček "jest". To je pomenilo, da je moral klinček z zobmi potegniti iz zemlje.

Janez Aljančič 7.b

Klinčkanje

Potrebuješ približno 2 cm debelo, na enem koncu poševno prisekano palico, dolgo kot poleno. Položiš jo na poleno. Na

dvignjeni strani po njej udariš, da palica odleti. Zmaga tisti, ki mu je palica odletela najdlje.

Kamenčkanje

Na tleh so ležali kupčki s po enim, dvema in tremi kamni. Pastir je moral pobrati prvega, ga vreči v zrak in hkrati pobrati s tal naslednjega. Potem pa je ujel kamen, ki ga je vrgel v zrak. To je ponavljal toliko časa, dokler mu eden od kamnov ni padel na tla in na vrsti je bil drugi pastir.

Zbadljivke

Po naših vaseh so imeli pastirji navado, da so v noči pred kriškim semnjem tekmovali, kdo bo prvi prignal kravo na travnik. Zvonce so zamašili, tako da se ni slišalo zvonjenja. Kdor je zadnji prignal svojo kravo, so ga drugi pastirji zmerjali z zbadljivkami. Ena od najmočnejših je bila: "Godavs, godavs, pominjak pogodall" (posodo s pomijami poglodat). Te besede so se pastirja navadno držale še teden dni po tem.

Na Vetrnem pa so zmerjali takole :

Kopita bajsov,
pa za Špičovem potem
crknjeno svino sesov.

Luka Valjavec, s.a

PAŠA

Pozno spomladi so živino odgnali na pašo. Za Križane je dolgo pasel Kajzar. Imel je staro pošgarsko trobento in je vsako jutro pred Grabnarjem sredi vasi zatrobil. Takrat so kmetje spustili mlado živino iz hlevov, da jo je potem odgnal na pašo.

Od Martina dalje so vsi pastirji iz Križev in Pristave že lahko pasli na največjih travnikih na Ledinah in Čobrni. Ker se niso več bali, da bi jim krave ušle na travnike, so se pastirji lahko zabavali. Na paši so kuhali kašo, pekli jajca, krompir in koruzo.

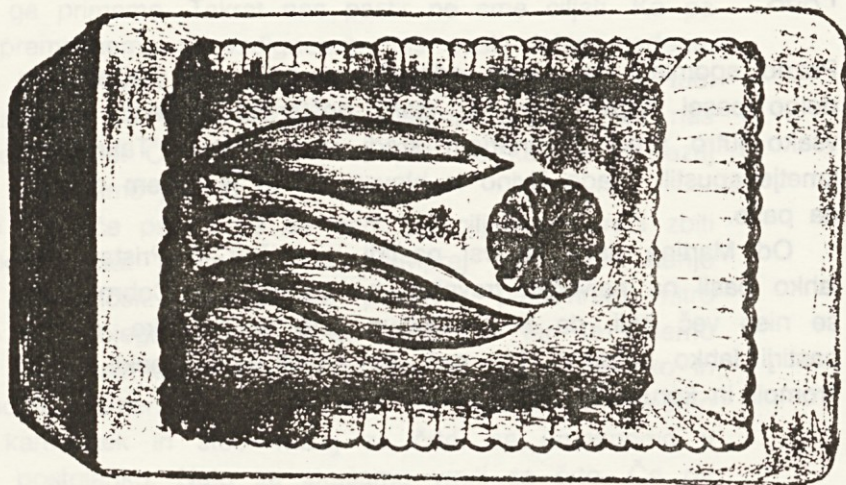
V LONCIH NAŠIH BABIC

Sok je do praga,
kaša je čez prag,
žganci naredo luknjo v streho,
štruklji te pa po svet poženejo.

Izbrali smo nekaj jedi, ki so jih pripravljale naše stare mame, poznamo in radi jih jemo tudi sedaj.

Kaša - Kuhamo jo na vodi, včasih zabelimo z mastjo ali zaseko in začinimo z meto; pripravili pa so jo tudi s suhimi češpljami.

Midla - pa je kaša, ki jo podmetemo z moko in krompirjem.

Kašnata repa - Skuhamo kisló repo, v katero zakuhamo kašo.

Sok - V malo vode in mleka zakuhamo koruzno moko, solimo. Jemo ga skupaj s krompirjem v oblicah in kislím mlekóm, jeseni pa tudi s kostanjem.

Mešta - Skuhamo koruzne žgance, zabelimo z ocvirki in jemo s kislím mlekóm

Matuza - Pinjenec zavremo, dodamo malo moke in solimo. To polijemo po žgancih.

Godla - V juho, v kateri so se barile krvavice, damo kašo, malo krvi, posolimo, dodamo majaron in meto ter zabelimo.

Krvavice - Posebej skuhamo glavino, pljuča, jetra, kri, ješprenj ali kašo, zmešamo, dodamo začimbe, predvsem majaron in meto, in z zmesjo napolnimo črevo.

Ocvirkova potica - Mlečno testo namažemo s precvrtimi in zmletimi ocvirki, zvijemo in spečemo. Najboljša je topla.

Za pusta so cvrli krofe. Zanimiv pa je bil običaj, da so jih smeli jesti le še na pustni torek, na pepelnico, ko je strogi post, pa ne. Kar jih je ostalo, so jih posušili na vrvi in pojedli za veliko noč.

V naših krajih pa vedo tole, razmislimo in zapomnimo si:

"Le en dan v letu se je dobro jedlo:

- na veliko noč zjutraj: želodec, suho meso, pirhe, potico;
- ob semnju opoldne: suho juho, suho meso in krompir;
- za pusta pa zvečer: suho meso in bobe."

Zapisali so učenci Osnovne šole Križe, pripovedovali pa so domačini: Ciril Perko, Jakob Ferlic, Mira Pavlin, Milan Perko, Miha Repinc, Peter Mali, Katarina Zaplotnik, Metka Gradišar, Marija Gradišar, Stane Žepič, Minka Žepič, Marija Švegelj, Marjan Vodnjov, Janez Oblak, Francka Primožič, Tinka Rozman, Viktor Rozman, Pepca Radič.

Delo je potekalo pod mentorskim vodstvom učiteljev zgodovine, slovenščine in likovne vzgoje.

Glasilo je izšlo junija 1993.

